

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Fakulta přírodovědně-humanitní
a pedagogická

Nietzscheho kritika metafyziky

Bakalářská práce

Studijní program: B6101 – Filozofie
Studijní obor: 6101R026 – Filozofie humanitních věd
Autor práce: **Marcela Jandová**
Vedoucí práce: Mgr. Vít Bartoš, Ph.D.

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE
(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Marcela Jandová**
Osobní číslo: **P13000272**
Studijní program: **B6101 Filozofie**
Studijní obor: **Filozofie humanitních věd**
Název tématu: **Nietzscheho kritika metafyziky**
Zadávající katedra: **Katedra filosofie**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cílem této bakalářské práce je na základě primární a sekundární literatury popsat Nietzscheho kritiku metafyziky, zejména platonismu. Dále se studentka pokusí reflektovat Nietzscheho myšlenky z hlediska Heideggerovy filosofie. Studentka se bude v průběhu příprav a vypracování řídit metodickými a organizačními pokyny vedoucího práce.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: tištěná/elektronická

Seznam odborné literatury:

KOUBA, Pavel. Nietzsche: filosofická interpretace. Vyd. 1. Praha: Český spisovatel, 1995. ISBN 80-202-0585-3

NIETZSCHE, Friedrich. Mimo dobro a zlo: předehra k filosofii budoucnosti. Praha: Aurora, 2003. ISBN 80-7299-067-5

NIETZSCHE, Friedrich. Radostná věda. Praha: Československý spisovatel, 1992. ISBN 80-202-0376-1

NIETZSCHE, Friedrich. Tak pravil Zarathustra. Praha: Votobia, 1995. ISBN 80-85885-79-4

HRBEK, Mojmir. Smrt Boha v Nietzscheově filosofii. Praha: Academia 1997. ISBN 80-200-0588-9

HEIDEGGER, Martin. Co je metafyzika? Praha: OIKOYMENH, 2006. ISBN 80-7298-167-6

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Vít Bartoš, Ph.D.
Katedra filosofie

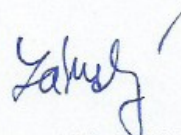
Datum zadání bakalářské práce: 15. dubna 2015

Termín odevzdání bakalářské práce: 30. dubna 2016

doc. RNDr. Miroslav Brzezina, CSc.
děkan

L.S.

PhDr. Ondřej Lánský, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 30. dubna 2015

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Současně čestně prohlašuji, že tištěná verze práce se shoduje s elektronickou verzí, vloženou do IS STAG.

Datum:

Podpis:

Poděkování

Tímto bych chtěla poděkovat svému vedoucímu bakalářské práce Mgr. Vítu Bartošovi, Ph. D. za vstřícnost, ochotu a rady poskytnuté během její tvorby. Velké díky patří také mým přátelům, partnerovi a rodině, kteří mi byli velkou oporou, podíleli se na jazykové korektuře a byli ochotni si práci číst při jejím dokončování.

Anotace

Tato bakalářská práce je zaměřena na stěžejní myšlenky Friedricha Nietzscheho, týkající se jeho vztahu k metafyzice. Pojednává o radikální kritice evropské myšlenkové tradice a evropských hodnot. Práce se dotýká Nietzscheho vztahu k antické filosofii, počátků evropského myšlení. Základy evropské kulturní tradice jsou reprezentovány především platonismem a dále křesťanstvím. Pro člověka se v těchto základech stalo důležitým přesvědčení, že myšlení dokáže proniknout do smyslu a účelu samotného bytí. Instinkty a smysly se staly v pojetí evropské tradice klamem a pravé poznání mělo přinést vědomí, rozum. Nietzscheho myšlenky budou reflektovány například z hlediska filosofie Martina Heideggera.

Klíčová slova: metafyzika, tragédie, antika, vůle, myšlení, návrat téhož

Abstract

This thesis focuses on the fundamental ideas of Friedrich Nietzsche, regarding his relation to metaphysics. It deals with the radical critique of European intellectual tradition and European values. The work concerns Nietzsche's relation to ancient philosophy, the beginning of European thinking. Basics of the European cultural tradition are represented primarily by Platonism and Christianity. For humans in these basics there was an important belief that thinking has ability to reach into meaning and purpose of being. In the concept of European tradition instincts and senses became fallacy and intellect should bring the true knowledge. Nietzsche's thoughts will be reflected for example from the point of view of Martin Heidegger.

Keywords: metaphysics, tragedy, antiquity, will, thinking, eternal return

Obsah

1 Úvod.....	9
2 Friedrich Nietzsche.....	10
2.1 Život Friedricha Nietzsche.....	11
2.2 Myšlení Friedricha Nietzsche.....	14
2.2.1 První období.....	16
2.2.2 Druhé období.....	17
2.2.3 Vrcholné období.....	18
3 Nietzscheův vztah k antice.....	20
3.1 Antičtí géniové.....	21
3.2 Tragédie.....	24
3.3 Dionýský a apollinský princip.....	26
3.4 Platon.....	27
4 Nietzscheovo pojetí metafyziky.....	29
4.1 Omyly filosofů.....	31
4.2 Svobodná vůle.....	33
4.3 Vůle k moci.....	36
4.4 Křesťanství.....	38
4.5 Věčný návrat téhož.....	41
5 Nietzsche z pohledu Heideggerovy filosofie.....	43
5.1 Pojetí metafyziky.....	43
5.2 Podobnost s Nietzscheovou filosofií.....	45
5.3 Konec filosofie.....	48
5.4 Nietzsche jako myslitel konce.....	49
6 Závěr.....	52
Seznam literatury.....	54
Seznam použitých internetových zdrojů.....	56

1 Úvod

K Nietzschově dílu se stále mnoho lidí staví odmítavě, skepticky a stále ho mnozí nepovažují za filosofa, ale za protirečícího si filologa. Cílem této bakalářské práce je pokusit se na základě primární a sekundární literatury dokázat, že v jeho spisech lze najít řadu zajímavých filosofických myšlenek a lze objevit i souvislé myšlenky, byť on sám nepostupoval systematicky.

První část práce se věnuje přiblížení Nietzschovy osoby a vývoji jeho myšlení pro lepší pochopení konkrétních vybraných témat. Dále se pokusíme přiblížit a vysvětlit Nietzscheův pohled na metafyziku, jeho kritiku evropské tradice myšlení. Při tom se dotkneme antiky, která tohoto myslitele velmi zaujala již během jeho studií. Ve spojení s antikou se pokusíme objasnit Nietzscheův pojem *tragédie* a s ním související pojmy *apollinský a dionýský princip*. Tématem této práce je také *vůle*, konkrétně především vůle k moci, která je ústředním tématem Nietzscheovy filosofie.

Nietzschova kritika metafyziky se týká především myšlenek platonismu a křesťanství, což jsou základy evropské kulturní tradice. To je velice zajímavé vzhledem k jeho původu, protože pocházel z protestantské rodiny. Ve svém díle hledá i počátky před Sokratem, Platonem a dalšími navazujícími filosofy. Před Sokratovským myslitelům se tato práce věnuje v jedné z podkapitol, jelikož některé jejich teze a nahlížení na svět souvisí s Nietzscheovou filosofií.

Tato práce se pokusí ukázat, v čem se lidstvo podle Nietzscheho nejvíce plete. Dále se mimo jiné z pohledu Heideggerovy filosofie pokusíme ověřit, zda byly Nietzscheovy myšlenky překonány. Také se pokusíme prokázat, zda a v čem jsou jeho myšlenky metafyzické, byť on sám metafyziku a známou filosofii evropského kulturního dědictví boří. V poslední kapitole se práce věnuje stručně vysvětlení Heideggerových stanovisek ohledně metafyziky a pokusí se uvést a vysvětlit příklady podobností mezi oběma mysliteli.

2 Friedrich Nietzsche

Friedrich Wilhelm Nietzsche je velice rozporuplná postava dějin filosofie. Bývá brán jako myslitel, spisovatel, filosof, názory na něj a jeho dílo se různí. Velice často se setkáme s tvrzením, že to byl se sebou nespokojený člověk trpící protichůdnými nesourodými myšlenkami a vnitřním zmatkem. To se projevilo v jeho filosofii. Přesto se jeho dílo stalo významným, mimo jiné prezentuje postup k vitalismu, filosofii života. Je znám také jako „filosof s kladivem“, člověk, který neuznává vnější, pevně dané, hodnoty a morálku. Kritizuje celou západní evropskou tradici, a to velice tvrdě. Nedá se mu upřít, že se stal jednou z významných postav západních dějin myšlení, které měly podíl na dalším vývoji.

Friedrich Nietzsche se ve svém bádání dostává v dějinách až k raným myslitelům Řecka. Hledá, stejně jako Hegel, počátky evropského myšlení. Domnívá se, že dějiny, které navázaly na antické učení a byly tvořeny křesťanskou společností, byly chybné a je třeba najít lepší cestu. Vidí dějiny jako ukazatel historických omylů lidstva. Například na rozdíl od Hegela je zavrhuje, vysmívá se jim, negativně je kritizuje.

Jeho „kladivo“ se snažilo zbořit morálku, náboženství, filosofii, vědu, racionalismus, kulturu. Notně podrobuje kritice západní metafyzické myšlení, jelikož je podle něj pro slabé, neschopné a nízké. Nietzsche ale také přináší jakýsi plán, není pouhým kritikem. V jeho díle lze najít i myšlenky vztahující se k budoucnosti, návrh toho, co by mohlo nebo mělo přijít. Budoucnost vidí spíše jako neblahou, úpadkovou a temnou. Snaží se zbořit filosofickou tradici mimo jiné pomocí filosofie Hérakleita z Efezu, ke které se určitým způsobem vrátil.

Je velice náročné se snažit v Nietzschově díle orientovat, jelikož působí rozporuplně, dynamicky, proměňuje se způsob jeho vyjadřování. V jednotlivých dílech a myšlenkách musíme nějaké teze teprve objevit, nepíše jasně ani systematicky. Pro co nejlepší pochopení jeho filosofie je podle mnohých dobré snažit se co nejlépe porozumět komplikovanosti jeho osobnosti. Své myšlenky schovával za různé metafory, masky, zvláštní formu jazyka, vlastní filosofii pro čtenáře zahalil, čímž nutí k zamýš-

lení. Zaměření se na jeho život nás ale může svádět k odklonu od jeho díla a zkoumání jeho samého. Píše velice specifickým stylem, nešetří údernými, někdy až jedovatými slovy, místy přehnaností. Spíše než aby se snažil čtenáře přimět k zamýšlení, působí jeho díla jako pouhé provokace.

2.1 Život Friedricha Nietzsche

Život Friedricha Nietzscheho byl stejně komplikovaný jako jeho filosofie, částečně by nám tedy mohl nastínit či objasnit základy pro některé jeho postoje. Myšlenky tohoto myslitele jsou totiž osobité a různé, vzhledem k jeho původu i mnohdy zajímavé. Je nám známo, že v osobním životě byl konfliktní, špatně snášel kritiku, s nikým se příliš nesnažil vycházet. Jeho díla působí intenzivně, někdy i vulgárně, tvrdě. Má originální přístup k filosofii, snad i proto ho stále mnoho učenců nevnímá jako filosofa.

Friedrich Nietzsche se narodil 15. října 1844 v Röckenu do rodiny luteránského pastora. Přišel v pěti letech o otce a po tom, co přišel i o mladšího bratra, byl vychováván ženami (dvěma staršími sestrami, matkou, tetami a babičkou, v domácnosti později přibyla ještě jedna sestra, mladší Elisabeth, která je známa tím, že hrála roli při zneužití Nietzscheho díla nacisty¹). Vzhledem k tomu, že jeho dědeček, strýc i otec byli luteránští duchovní, předpokládalo se, že stejný osud čeká i Nietzscheho. Ten se ovšem k luteránství (to je křesťanská protestantská odnož) hlásil jen do roku 1865, potom se pustil do drsné kritiky křesťanství, popřel vůli a vševědoucnost boha. Odmítl, že by lidské činy byly řízeny transcendentní bytostí, tedy odmítal fatalismus. K tomuto obratu navzdory původu a výchově došlo během jeho univerzitních studií, viz níže, ale přesný důvod není doposud spolehlivě zjištělý.²

1 BUCKINGHAM, Will, BURNHAM, Douglass, HILL, Clive, KING, Peter J., MARENBNON, John, WEEKS, Marcus a kol.. *Kniha filozofie*. Praha: Euromedia Group, k. s., 2013. ISBN 978-80-242-3912-5, str. 216-217.

2 HOLLINGDALE, R. J. *Nietzsche*. Olomouc: Votobia, 1998. ISBN 80-7198-334-9, str. 37-44.

Nietzsche studoval v Naumburgu na církevní škole, pak navštěvoval gymnázium Schulpforta, což byla příprava na následující vyšší studium. Také se zde více setkal s uměním, konkrétně se zajímal o hudbu a o literaturu. Prvním významnějším rokem je 1864, kdy začal studovat na vysoké škole v Bonnu, obor filologie a protestantská teologie. Jeho zájmy se pomalu začaly stáčet k filologii, ke které kvůli narůstající nevoli vůči křesťanství úplně přešel. Studoval zde u Otta Jahna a Friedricha Wilhelma Ritschela, který se pro Nietzscheho stal velmi důležitým. V roce 1865 přešel pod jeho vedením do Lipska, blíže k Naumburgu, kde byl vynikajícím studentem. Zaujal svými pracemi o filosofech 6. století př. n. l., Theogonidovi, Simonidovi a Aristotelovi. Také objevil dílo Arthura Schopenhauera, který na něj měl vliv především na počátku jeho tvorby.

Důležité je pro tuto bakalářskou práci to, že se F. Nietzsche setkal s Kantovou *Kritikou čistého rozumu*, která v něm pravděpodobně vzbudila zájem o metafyziku. Jeho dobrovolné narukování k pruskému vojsku mohlo za to, že se jeho studia zpomalila, kvůli nehodě se ale vrátil na školu. V květnu 1869 se ve věku 24 let stal profesorem na univerzitě v Basileji, což bylo dokonce dříve než dokončil svou disertační práci. Zde se seznámil s Richardem Wagnerem a rozhodl se pro filosofii, přičemž se věnoval především řecké antické kultuře. Ta má v jeho filosofii významné místo.

Roku 1870 se mu povedlo opět se dostat do armády, a to jako ošetřovatel raněných ve Prusko-francouzské válce. Tam onemocněl a vrátil se do Švýcarska. Zdraví měl Nietzsche již odmala špatné (trápily ho žaludeční potíže a migrény), ale toto mu velmi přitížilo a začal mít zdravotní komplikace, které mu ztěžovaly práci. V roce 1879 dokonce opustil univerzitu a začal se živit psaním soukromě. Dalším nejspíš významným zlomem bylo u Nietzscheho odmítnutí nabídky k sňatku Lou von Salomé, po kterém trpěl těžkými depresemi, které předznamenávaly myslitelův konec. Roku 1889 se v Turíně zhroutil a nemocný a již částečně šílený zemřel ve Výmaru v roce 1900.³

3 WICKS, Robert. Friedrich Nietzsche. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. [online]. 29.4.2011 [cit. 2016-03-15]. Dostupné z: <http://plato.stanford.edu/entries/nietzsche/#Lif184190>

Po jeho smrti byly jeho spisy získány a zneužity nacisty, jeho dílo bylo přetvářeno, zkracováno a přizpůsobováno, jak se hodilo tehdejší sílící ideologii. Byly zneužity nejen myšlenky vůle k moci, silných a slabých jedinců, vyšší a nižší kultury. Zřejmě na tom měla velký podíl jeho sestra, která s nacisty sympatizovala. Sám Nietzsche ale například ukončil kvůli antisemitismu přátelství s Richardem Wagnerem⁴, takže populární spojování F. Nietzscheho s nacismem a antisemitismem je chybné.

4 BUCKINGHAM, Will, BURNHAM, Douglass, HILL, Clive, KING, Peter J., MARENBOON, John, WEEKS, Marcus a kol.. *Kniha filozofie*. Praha: Euromedia Group, k. s., 2013. ISBN 978-80-242-3912-5, str. 217

2.2 Myšlení Friedricha Nietzsche

Dlouho byl Nietzsche považován pouze za spisovatele či za filologa a jeho filosofie nebyla brána vážně. Spisy mu sice vycházely, ale nebyl o ně zájem. Snahu nicméně nevzdával a v 90. letech 19. století si ho všiml například Georg Brandes, který o něm začal přednášet v Kodani. Všechna jeho díla vynikají tím, že jsou psána literárně výborně, ale nepůsobí filosoficky, nejsou systematické. Spíše než o souhrn tezí u něj jde o postupný vývoj, jednotlivé úvahy, postupný soupis myšlenek. Také píše formou monologu či dialogu, spíše jde o rozpravu než o pojednání, čímž se odlišuje. Často se vyjadřuje skrze metafory, působí až iracionálně, jako by mu logika a postupné rozvíjení úvah byly cizí.

Za filosofa nebyl nejspíš považován kromě stylu psaní i kvůli tomu, že nebyl odborným kvalifikovaným filosofem, ale filologem. Na vážnosti mu ubíralo i to, že filosofii nepřednášel a nepřispěl jí vlastním uceleným systémem. Pouze poukazoval na chyby a zkritizoval dosavadní vývoj filosofie i vědy. Také si ve svých spisech odporuje, což podle mě dokazuje právě dynamičnost jeho myšlení. To, že své dřívější teorie popřel, považuji za přirozený vývoj, pomínou-li částečné šílenství ke sklonku jeho života, ze kdy jeho spisy působí přehnaně a zmatečně. Zajímavost jeho díla tkví právě v tom, že byl problematik a ne systematik.

Nietzsche se zabýval problémy více než systémy. I kvůli tomu je ale výklad jeho filosofie obtížný, mísí se u něj mnoho směrů a názorů (například nihilismus, vitalismus, fenomenalismus) a ačkoliv metafyziku kritizuje, sám je podle některých autorů, kteří na něj reagují, do určité míry metafyzikem (například podle M. Heideggera). Podle Eugena Finka, z jehož filosofické interpretace Nietzscheho díla v mnohém vycházím, je Nietzsche dokonce „sofista a filosof zároveň“⁵.

5 FINK, Eugen. *Filosofie Friedricha Nietzscheho*. Praha: OIKOYMENH, 2011. ISBN 978-80-7298-266-0 (váz.), str. 62.

Je nutné říci, že navzdory tomu, že 19. století bylo vnímáno samo o sobě jako pozitivní doba, vrchol pokroku, Nietzsche viděl toto období naopak jako úpadek, temnotu, což mu na vážnosti a popularitě u jeho současníků také pravděpodobně nepřidalo.⁶ Chybu vidí především v odkázání člověka na transcendentno, odklon od sebe sama, od svého lidství a základních hodnot, které byly přetvořeny a vystavěny špatně. Reálné je jen to, co je nám dáno vášněmi, pudy, primárně smysly, jiný „dokonalý“ svět není. Dokonce i myšlení je jen projevem těchto pudů, není mysl či rozum jako něco samostatného. Tím v podstatě popírá logiku, kterou také považuje za lidskou konstrukci, součást vymyšlené reality, ve kterou se člověk rozhodl věřit, nejspíš i proto nemá Nietzsche potřebu psát ucelené systematické dílo.

Nietzsche ovšem nekritizuje pouze nevědecký, v základu špatný, pohled člověka na svět, ale k omylům dochází i na straně vědecké. Celá tradice myšlení je vystavěna na odklonu od správného smýšlení, na Platonských a Aristotelských základech a na všem, co přišlo po nich. Proto se ve svých pracích pouští do hledání nového životního směru, návratu k pozemskému. Vrací se až k základům evropského učení, k antice, před dobu Platona.⁷ Nietzscheova tvorba se dá dělit různě, například R. J. Hollingdale dělí jeho vývoj myšlení do čtyř období. Dobu studia vyčleňuje jako samostatnou etapu, zbylé tři se již týkají myslitelovy tvorby.

Považuji sice za důležité uvést ve stručnosti život tohoto kontroverzního tvůrce, ale kvůli dynamičnosti jeho myšlení po úvodních kapitolách od chronologického postupu ustoupím. Pokusím se v jeho díle najít ucelené myšlenky a filosofii, i když je chovaná za obratným jazykem, a to bez dalšího zaměření na biografii. Následující tři podkapitoly by měly posloužit k vytvoření prvotního náhledu na postavu F. Nietzscheho a k pochopení některých jeho myšlenkových obrátů. Také lze lépe prohlédnout, proč píše jako „nefilosof“ a nepostupuje logicky.

6 V tom byl počátek evropského nihilismu.

7 Předzvěst vitalismu, filosofie života.

2.2.1 První období

Prvním obdobím Nietzscheovy tvorby je období, kterému se říká schopenhauerovské, někdy romantické. V těchto letech (zhruba 1869–1876) byl notně ovlivněn Arthurem Schopenhauerem. To lze spatřit v tom, že převzal jeho rozdělení světa na dva. Dále byl ovlivněn například Richardem Wagnerem a velmi ho fascinovalo antické Řecko. Předplatonovský pohled na svět a přistupování k němu Nietzsche stavěl nad veškerou vědu, kterou kritizuje. Hledá původ a dosah krize evropské kulturní tradice. Tím se dostává až k filosofii před Sokratem, k antickým presokratikům, jako byl třeba již zmiňovaný Herakleitos z Efezu. Nietzsche myšlenky těchto myslitelů vyzdvihuje a považuje je za poslední skutečnou filosofii, ke které je třeba se vrátit. To, co přišlo po nich, tedy Sokrates a dále, je podle něj omyl, kritizuje možnost čistého, pravého poznání rozumem. Člověk v antice byl pro Nietzscheho nejlepším v dějinách vůbec, jelikož si sám tvořil hodnoty, morálku, lidé byli silnými jedinci. Člověk dneška je v jeho pojetí obdobou otroka, kdežto lidé v antice byli svobodní. Nejhorší je, že se této svobody postupným vývojem vzdávali lidé sami kvůli strachu.

Důležitým aspektem romantického období je rozdělení světa na dvě sféry, což zapříčiňuje neustálé soupeření v tomto dualismu. První část je svět skrytý a iracionální, druhá část je vnější svět jevů. To s sebou nese utrpení, nesourodost (tedy vše Nietzscheovi v životě vlastní) a konflikt. Je to svět tragicky rozpolcený. Antický (konkrétně řecký) člověk si podle Nietzscheho byl vědom tohoto rozdělení a přijímal ho. To znamená, že si nevytvářel zbytečné iluze o jiné realitě, naopak se statečně vyrovnal se skutečností. K překonání tohoto těžkého údělu mělo posloužit antickému člověku umění.

S uměním se pojí Nietzscheovo rozdělení na dva protiklady, které ovšem bez sebe nemohou být, apollinský a dionýský princip, dva typy umění, o kterých pojednám dále v samostatné kapitole. Tyto dva principy souborem mezi sebou zformovaly podobu celé evropské kultury. Od silné dionýské kultury jsme pozvolna přešli během vývoje ke kultuře slabošské, vymyšlené, protože nejsme schopni nést náš úděl tak jako antičtí Řekové. Tvoříme si slabošsky iluzorní svět jako útěchu, převládá v nás apollinský princip.

Podle Nietzscheho je kultura naprostou výsadou společnosti bez otroctví, výsadou menšiny vyvolených, kteří vládou davu. Na výše zmíněné dva principy se váže i rozdělení názora na svět, jež dělí na tragický a optimistický. Slovo „tragický“ máme spojené spíše s něčím negativním, v Nietzscheově filosofii je ale význam naopak pozitivní, jelikož právě tragická společnost, ve které převládal dionýský princip, byla ta, která přijala svůj úděl, žila správně. S apollinským principem se pojí optimistický světový názor, tedy názor odlehčený, špatně odkloněný, ten podle Nietzscheho přišel již se Sokratem. Dionýský princip Nietzsche považuje za lepší, protože je založený na instinktech, které jsou opravdovým lidským aspektem. Moudrost tkví v přijetí neblahého osudu tak, jak je, bez příkras a výmyslů.

2.2.2 Druhé období

Druhé období (1876–1882), někdy vědecké či pozitivistické, bylo zvratem v Nietzscheově myšlení. Bylo ovlivněno osvícenským obratem. Dostává se k filosofii 18. století, k dílům francouzského osvícenství (například Voltaire) a britského pozitivismu. Je úplným otočením, zavrhuje většinu toho, co v prvním období vyzdvihoval. Významné mu nyní přijde to, co odmítal. Odklonem od metafyziky, náboženství a dalších problémů prvního období dochází u Nietzscheho k jisté antropologizaci myšlení, k obratu k člověku, skrze kterého věda nahlíží na jsoucí. Jsou zde však i podobnosti s prvním obdobím, nejde o čistý odvrát od původního zaměření.

Svět i v tomto období rozlišuje na vyšší a nižší, stejně dělí i kulturu. Co se rozdělení kultury na vyšší a nižší týče, Nietzsche zaujal vyhraněný postoj vůči metafyzice, která se filosofii pojí s nižší kulturou. Nižší kultura je jen náhražkou, klamem, chybnou konstrukcí. Je nevědecká, natolik špatná, že umění jako záchrana nestačí. Zvratem v Nietzscheově myšlení je nyní přijímání, ba dokonce protlačování vědy jako správného přístupu k poznávání. Opravdová filosofie, to jest vědecká, slouží k odhalení skutečných pravd, opravdové tvrdé reality. Má za úkol zbavit klamu, iluzornosti. Během svého vě-

deckého období se Nietzsche kriticky opírá do náboženství, zejména křesťanství, které je, jako metafyzika, pouhou konstrukcí, kterou si vymysleli slabí kvůli strachu. Náboženství podle něj dokonce utlačuje člověka, zotročuje ho, zbavuje lidství. Bůh je brán jako nepřítel, jelikož člověka ponižuje, zotročuje a uměle vyvolává pocit viny.

Ve spisu *Radostná věda* poukazuje Nietzsche na to, že vzhledem k odklonu od náboženství, ústupu vlivu církve a nástupu vědy pociťuje člověk prázdné místo, které má tendenci zaplnit. Tedy omyl starý má tendenci být nahrazen jiným, jelikož náboženství vzniklo jako chybný výklad některých přírodních jevů. „*Lidé si za panování náboženského myšlení zvykli na představu jakéhosi „jiného (zadního, spodního, horního) světa“ a Při odstraňování náboženské pomatenosti pociťují nepříjemnou prázdnotu a strádání. A nyní z tohoto pocitu opět vyrůstá jakýsi „jiný svět“, ale teď jen metafyzický, nikoliv náboženský. Ale to, co v pradobách vlastně vedlo k přijímání nějakého „jiného světa“, nebyl pud a potřeba, ale omyl ve výkladu určitých přírodních jevů – rozpaky intelektu.*“⁸ V tomto spisu také píše o smrti boha. Smrt je pojem, který v Nietzscheově pojetí nejspíš značí odpoutání se od svazující víry a od boha, který lidstvo ponižuje. Tato smrt s sebou měla přinést konec zotročování. Člověk se tedy zbavuje boha, aby znovu našel sám sebe. Je třeba oprostít se od náboženství, uměle vykonstruované morálky i metafyziky, přejít k vědě. Věda, které se ovšem věnuje Nietzsche, není svázána nějakými pojmy, jde o druh kritického nahlížení na svět, přináší něco nového. V tom se skrývá význam slova „radostná“. Tato věda se nevěnuje pouhé deziluzi, není samotným popíráním starého. Nelze myslet metafyzické ideje jako poznání a nelze ani myslet čisté poznání bez metafyziky. Problémy, jimiž se Nietzsche zabývá, zkoumá především skrze historii (vývoj z dějinného hlediska) a analýzu.

2.2.3 Vrcholné období

Ve třetím období tvorby (1883–1889) se Nietzsche již věnuje zejména metafyzice a etice, konkrétněji vůli k moci, životu, věčnému návratu téhož, morálce, přehodnocení hodnot. Svým způsobem se vrací k prvnímu (romantickému) období tvorby, ale také přichází s jistými závěry a návrhy, jak řešit krizi. Roku 1883 začalo toto období

8 NIETZSCHE, Friedrich. *Radostná věda*. Přeložil Miroslav PAVLÍK. Praha: Pražská imaginace, 1991. ISBN 80-7110-051-X, str.13–14.

spisem *Tak pravil Zarathustra*, kde se Nietzsche vyjadřuje o problémech, které se u něj objevily více či méně již v předešlých obdobích. V Zarathustrovi píše velmi specificky. Kniha je považována za nejen filosofické, ale i literární a básnické dílo díky jedinečnému stylu psaní. Nedá se striktně kategoricky zařadit. Spisy, na kterých pracoval později, už jsou pouhým rozpracováním a navázáním na tuto knihu, nebo jsou pokusem o systematické vyložení jeho myšlenek.

V *Tak pravil Zarathustra* se objevuje v podstatě shrnutí Nietzscheovy filosofie, kterou doposud vydával v pouhých zlomcích, metaforách a náznacích. Je to první skutečně ucelené dílo, i sám Nietzsche ho považuje za své největší dílo vůbec. Tematicky pojednává ve čtyřech dílech o nadčlověku, ctnostech, morálce, o věčném návratu téhož. Přináší základní myšlenky jeho filosofie. Používá zde krátké věty, vše zabaluje do poezie. Je velmi náročné pokusit se porozumět tomuto dílu. Sám Nietzsche dodává *Tak pravil Zarathustra* podtitul *Kniha pro všechny a pro nikoho* v pozdějším spisu *Ecce homo*⁹.

9 NIETZSCHE, Friedrich a Ladislav BENYOVŠKY. *Ecce Homo*. Praha: Naše vojsko, 1993. ISBN 80-206-0270-4, str. 132

3 Nietzscheův vztah k antice

Ve svém raném díle *Filosofie v tragickém období Řeků* vyzdvihuje Nietzsche ty, kdo popírají metafyziku, filosofii. Ve svých spisech nepracuje s jasně danými pojmy. Je třeba s nimi zacházet v kontextu, protože často zaměňuje metafyziku a filosofii. Někdy těmito pojmy myslí totéž, jindy tím myslí věci odlišné. Kritiky filosofie (metafyziky) považuje za lékaře společnosti, které je dobré brát vážně. Takovým lékařem je například později odmítaný Richard Wagner, který prý léčí hudbou, dále například Goethe a jeho fyzis. Nietzsche se věnuje počátkům filosofie nejvíce ve vztahu k antickým Řekům, ačkoliv, jak sám ve své prvotině uvádí, nevznikla v Řecku.

Došlo k ovlivnění jinými staršími kulturami, vliv na vývoj evropské civilizace přišel ze starších civilizací, přičemž víme jen velice málo o nejstarších myslitelích antiky. Nemělo by nás proto zajímat, která filosofie je původní a nejstarší, jelikož toho, pokud vůbec, se můžeme dobrat jen velmi obtížně, ale to, která a jak je užitečná. Vše je v počátku podle Nietzscheho ošklivé, a tak bychom se měli zabývat až vyššími úrovněmi myšlení. Sám Nietzsche jde ovšem ve své filosofii k počátkům, hledá kořeny evropského myšlení. Zabývat se minulostí špatné není, ale bylo by chybné se jí oddávat.

Zdravá společnost filosofii nepotřebuje, zde především ve smyslu metafyziky. Zdravá společnost je zaměřena na fyzis, na jsočno, na reálný svět. Filosofii Nietzsche odmítá z důvodu, že ve společnosti jsou slabí jedinci, kterým je nebezpečná. Užitečná může být jen zdravé společnosti. Za zdravou společnost považoval Řeky, ovšem je nutné upozornit, že pouze v určitém období. Těm filosofie posloužila, ale podle Nietzscheho s ní neuměli včas přestat, i když věděli, kdy začít. Tím se myslí to, že by filosofie neměla přicházet v dobách nejisté slabé nevyrovnané společnosti. Takové může filosofie ublížit a její neduhy zhoršit a prohloubit.

Filosofie tedy může jak pomoci, tak umí být nebezpečná. Záleží na tom, v čích rukách se nachází. Chybou bylo, že se Řekové nepřestali věnovat filosofii ani v období, kdy se vydali v myšlenkách na scestí. To znamená, že jako filosofii vnímali to, co již bylo stavění na dogmatických omylech, zbožných výmyslech. Tím se lidé uvěznili v se-

beklamu, kvůli strachu z konečnosti a světa beze smyslu. Naopak dobré je věnovat se filosofii ve zralosti, ve štěstí, spokojenosti. Nietzsche obdivuje antické Řeky za jejich schopnost přebírat štafetu od ostatních archaických společností, za jejich schopnost se přiučít, zkoumat. V antice již byly řečeny všechny důležité předpoklady a všechny snahy o nalezení něčeho nového po myslitelích od Thaleta po Sokrata již byly snahou téměř zbytečnou, jelikož už se nic podstatného podle raného Nietzscheho objevit nedalo. Šlo o kombinování a přetváření, ne o vytváření.

3.1 Antičtí géniové

Velikost starých myslitelů (ještě ne vědců ani filosofů, jelikož takové stavy tehdy nebyly) spočívá pro Nietzscheho v tom, že neměli na pomoc ani kulturní trendy, ani vědu. Byli na samém počátku zkoumání. Nepodléhali ještě dogmatům a falešným hodnotám. Jejich teorie byly odrazem jich samých, nikoliv někoho dalšího. Řadí k nim Thaleta z Milétu, Anaximandra z Milétu, Hérakleita z Efezu, Parmenida z Eleje, Anaxagora z Klazomen, Empedokla z Akragantu, Démokrita z Abdér a Sókrata. Považuje je za génie, za mudrce, za opravdové filosofy. Platon již tuto genialitu postrádá, již není čistým myslitelem, ale mísí se v něm více různých proudů (například Hérakleitos a Sokrates). Já v této práci více uvedu zejména první tři z nich. Zkoumání těchto starých myslitelů by jistě zasloužilo svoji vlastní práci, já k nim tak podrobně v této bakalářské práci přistupovat nebudu.

O staré etapě myšlení máme jen málo informací, jelikož se nám mnoho nedochovalo. Thaletu považuje Nietzsche za prvního filosofa ještě v dobrém smyslu. Vystavěl svou filosofii na tom, že vše vzniká z vody. To přeneseně znamená, že Thales formuloval, že vše je jedno, z jedné podstaty. Je prvním, o kom je nám známo, že překročil fyzikální hranice svého období. Založil tedy metafyziku. Nietzsche tudíž metafyziku úplně neodmítá, negativně se staví pouze k určitému období vývoje, tedy k platonské tradici a tomu, co z ní vzešlo. Starým myslitelům ještě metafyziku promíjí, a to díky

tomu, že jde o jejich vlastní poznání, jejich kritické myšlení. Nejde o převzatá dogmata, ale o hodnoty, které si sami stanovili. Stejně jako pozdější metafyzika byla i tato nedokazatelná empirií. Stále byla ale svázána s přírodou, jednotou všeho jsoucna, nic se netranscendovalo.

U Anaximandra Nietzsche nachází poprvé myšlenku vzniku a zániku, což je důležitou součástí i jeho vlastní filosofie. Ovšem stejně jako Thales, i Anaximandros hledá nějakou věčnost, pravé jsoucno, které nevzniklo, a tudíž nemůže ani zaniknout. Zde jde o pojem *apeiron*, „něco neurčitého“. Tím, že postrádá konkrétní vlastnosti, se vymyká řádu vznikání a zanikání, a tedy je věčně platné. Jde o promísení všeho jsoucna, o něco, co je všemu společné. Metafyzickým problémem u Anaximandra je to, že pokud všechno vzniklé zaniká, nutně vyvstává otázka, jak je možné, že vše nezaniklo. To ho nutně muselo dovést k myšlence neustálého vznikání a zanikání. Původ neustálého vznikání hledal v pojmu věčného bytí, neurčitého *apeiron*, u kterého skončil.

Herakleitos odmítá Anaximandrovo rozdvojení, stejně jako později odmítá Nietzsche dvojí svět. Věnoval se pouze světu fyzis, svět pravého bytí odmítl. Stejně negativně se dívá na myšlenku věčnosti, neboť vše neustále vzniká, vše se proměňuje. Nelze správně mluvit a myslet v pojmech, jelikož jsou věčné. Popřelo by se skutečné jsoucno. Vše je zároveň svým protikladem, nestaví se proti sobě dva světy zvláště, ve všem je spor. Podobně jako u Nietzscheho je vše zápasem, neustálým bojem. To, co se jeví jako věčné, ve skutečnosti pouze dočasně vládne, protikladnost je životní síla ve všem. Sama fyzis je tímto soupeřením. Můžeme zde tedy vidět velkou podobnost mezi myšlenkami obou filosofů. (Vzniká ale otázka, zda se Herakleitovi a Nietzschemu skutečně podařilo vymanit se z dualismu, z rozdělení světa na dvojí, zda opravdu našli jednotu?) Stejně jako jeho předchůdci, i Herakleitos sám se pouští do hledání podstaty, něčeho, co je všemu společné. Jako svůj hlavní princip zavádí oheň. Vše je neustálým vznikáním, zrozením z požáru. Popisuje, co je dané, co prostě je, nehledá žádný vyšší smysl, jiný svět, stejně jako jeho předchůdci. Právě to je zřejmě Nietzscheovi na těchto mudrcích tak sympatické.

Stejně jako předchozí, i Parmenides nepředpokládal dvojí, od sebe oddělený svět. Tak jako Herakleitos, i on zkoumal vznikání, ale z druhého pohledu. Domníval se, že správně došel k tomu, že se kvality musí rozdělit do dvou druhů. Ty nazval *jsoucí a nejsoucí*. Rozlišil pozitivní a negativní kvality, které postavil proti sobě ve dvojicích protikladů. Svět tedy rozdělil na dva, nikoliv ve smyslu pravého světa a světa smyslů, ale ve smyslu světa pozitivního a světa negativního. Svět negativního je ten, kde chybí dostatek pozitivních vlastností, nejsoucímu chybí jsoucí. Vznikání je pozitivní, zanikání je v rukách nejsoucího. Jenže pokud by Parmenides opomněl u vznikání negativum, nejsoucí, znamenalo by to, že jsoucí je věčné. Jestliže je, nemělo by jak vzniknout, z čeho vzejít. Jak u vzniku, tak u zániku tedy musí být přítomny oba druhy vlastností. Aby byl tento koloběh zajištěn, protiklady se při vznikání přitahují, mají tendenci se k sobě přibližovat. Když dosáhnou svého, vnitřní boj mezi opačným ve věci způsobí, že věc opět zanikne. Tedy i Parmenides došel určitou formou k jednotě, kde je podle něj *a zároveň non a*, což je v rozporu s logikou. Došel k podobným závěrům jako Herakleitos, což ho vedlo k tomu, aby přezkoumal své myšlenky. Podle Nietzscheho je Parmenides předzvěstí toho, co přijde ve velké míře u Platona, to znamená, že začal podrobovat kritice smysly. Dokonce rozdělil smysly a rozumovou abstraktní sféru myšlení, čímž rozbil jednotu těla a duše. Tak jako se později objevuje u Platona, pro něj smysly nesou klam. Nejhorším takovým klamem je existence nejsoucího. Rozdělení kvalit je tedy jen následkem našeho špatného vnímání světa. Snaží se najít věčnou sourodost, jednotu, což znamená popřít i samo prve pozitivně pojímané vznikání.

Podle Nietzscheho se problém začal objevovat v tom, že chtěl Parmenides najít pravdu, něco pravého, chtěl dojít skrze subjektivní názory a myšlení k nějakému obecnému pojmu. Také je podle Nietzscheho filosofie chybou se domnívat, že rozumem, myšlením, lze dosáhnout něčeho, co lidskou mysl přesahuje. Myšlení probíhá pouze v pojmech, které vytváříme subjektivně, či je přebíráme od jiných. Nelze myslet obecně, absolutně. Z individuálního poznávání nemůže vzejít nějaká abstraktní obecná, všem a všemu společná realita. Myšlení není věčné, je neustálým pohybem, jako vznikání a zanikání.

Nietzsche upozorňuje na to, že jestliže se s našimi smysly pojí negativní, nejsoucí, nereálné, je nesmysl, protože by nás to mohlo klamat. Mají-li působit tak, že klamou, pak musí mít koho a jak klamat. To jsou argumenty *ad hominum*. U Parmenida dojdeme k tomu, že jsoucí je a nejsoucí není, jsoucno samo má bytí, pohyb je bytím. To znamená, že Parmenides připouští absolutnost pohybu, času. Nietzsche má takové názory za nesmyslné, jelikož vznikání z ničeho je výmyslem a paradoxem. Z výše psaného vychází, že Parmenides sice patří k ranému Nietzschevu výčtu géniů, ale během svého života se postupně odklonil ze správné cesty. Nejvíce sympatizoval Nietzsche s Hérakleitem, který hrál v jeho díle velkou roli a v mnohém ho ovlivnil.

3.2 Tragédie

Významnou roli v Nietzschevě díle hraje tragédie. Tragická skutečnost je podle něj ta správná. Pod pojmem tragédie máme tendenci představovat si něco negativního. V jeho pojetí je tragédie spojena s antikou, v jejíž starší etapě spatřoval správný způsob života a myšlení. Na počátku své tvorby se tragédii věnoval ve spojitosti s uměním, zejména v jeho prvotině *Zrození tragédie*, kterou později sám doplnil a částečně zkritizoval. Umění bylo podle něj nástrojem filosofie, cestou k poznání. V tragédii je rozporuplnost, Tragický svět je k člověku neúprosný, mísí se v něm vznikání a zanikání, dobro se zlem, je bojem protikladů, které jsou propojené. Stejně tak se v antické tragédii objevuje propojení apollinského a dionýského principu, které si vysvětlíme v samostatné podkapitole. Tragédie Řeků upadla s příchodem Sokrata a jeho dialektiky, tedy nástupem rozumu, vědy.

Umění je svázáno s působením dvou principů, apollinského a dionýského. Dionýský je svázán s hudbou, druhý s výtvarnem. Mezi oběma principy vládne svár. Kde jeden končí, začíná druhý, vzájemným soupeřením ovlivňují člověka. V tomto pojetí nejde o konkrétní umění, ale o jeho metafyziku, symbolicky vykládá skutečnost. Souboj protikladných principů je zároveň jejich spojením, skrze ně se vše děje. Nejde však jen o umění, tragédie se týkala celkového nahlížení na svět.

Skrze umění se myslitelé mohou dobrat podstaty, skrze něj poznávali svět. Toto umění bylo tragické, odráží se v něm rozporuplnost jsoucího. Tragédie je v Nietzscheově filosofii první, také správná, zkušenost bytí. Nese s sebou vznik, ale i zánik všeho jsoucího, je principem kosmu. Ačkoliv pojem *tragédie* chápeme spíše negativně, Nietzsche právě v tomto pojmu vidí smíření se se svým neblahým osudem, přijetí přirozeného řádu, chápe ho optimisticky, v protikladu k pesimistům. Sám sebe považuje za prvního skutečně tragicky smýšlejícího filosofa, domnívá se, že před ním byly maximálně náznaky, což je dobře vidět v následujícím úryvku: „*Zůstal jsem na pochybách u Hérakleita, v jehož blízkosti je tepleji, lépe, než kde jinde. Přisvědčit pomíjení a ničení, to rozhodující v dionýské filosofii, prisvědčit protikladu a válce, dění, s radikálním zamítnutím i pouhého pojmu „bytí“ - musím za všech okolností uznat, že toto je ze všeho, co dosud bylo myšleno, se mnou nejspřízněnější.*“¹⁰

Protikladnost je i v bytí a jsoucnu. Bytí je nekonečné, jsoucno zastupuje konečnost. Podobně ve vrcholném období vnímá dříve proti sobě stavěné dva principy. V pozdní tvorbě Nietzsche chápe apollinský princip jako součást dionýského. V dionýském lze najít základy všeho ve světě, života, oba principy jsou podle něj uměleckými pudy přírody. Vědu zkoumá z pohledu umění a umění v souvislosti s životem. Život nemůžeme pochopit, dokud nepochopíme, co míní Nietzsche pojmem „dionýský“. Vznik tragédie u Řeků považuje za psychologicko-filologický problém ve vztahu s estetikou. Základní otázkou je pro něj bolest antických Řeků. Snaží se zodpovědět, zda převahovala touha po kráse, nebo touha po ošklivosti, tedy touha po oslavách, nebo touha po tragédii. Za starší, původní, považuje Nietzsche tragédii.

S tragédií a uměním se pojí i pojem *morálka*. Nietzsche unává estetické hodnoty jako jediné. Tedy morálku zasazuje do světa jevů a klamů. V protikladu vystupuje křesťanství, které uznává pouze hodnoty morální, ve svých dogmatech je proti umění. Například *boží pravda* uvrhuje umění do lži. Za to také Nietzsche křesťanství ostře kritizuje. Je proti tragédii, jelikož bezpodmínečná křesťanská morálka člověka staví proti životu, stala se principem úpadku. Dionýský princip, vůle k životu, je protikladem ke křesťanství.

10 NIETZSCHE, Friedrich a Ladislav BENYOVSZKY. *Ecce Homo*. Praha: Naše vojsko, 1993. ISBN 80-206-0270-4, str. 122

3.3 Dionýský a apollinský princip

V antickém umění vidí Nietzsche klíč k pochopení tehdejšího nahlížení na svět. Apollinský princip působí jako racionální klidnící složka, která je v rozporu s přírodou, distancuje se od ní tím, že se staví rozumem nad ni. Je svázán s výtvarnem a krásnem. Dionýský princip je naplňováním pudovosti, smyslů, instinktů, neuspořádanosti, je v souladu s přírodou. Je bytím v ní, přijetím přirozeného řádu věcí i ničivosti, zániku a konečnosti. V dionýské povaze se objevuje tvrdost a tvořivost, pojí se s hudbou.

Psychologický přístup se u Nietzscheho objevuje při zkoumání apollinského živlu. Podle něj Apollón ovládá nejen výtvarno, ale má moc ovládat vnitřní obrazovost člověka. S tím má moc tvořit svět, který pro člověka může vypadat opravdově. Zde se setkáváme s rozlišováním jevů a věcí o sobě v návaznosti na Schopenhauerovskou vůli a představu. Skrze sen se ovšem člověk může dostat až k dionýskému opojení. Když se člověk propadne do opojení, již je v bytí. Skrze pudovost k umění se člověk může dostat až k principu světa. Pokud člověk prostoupí do prajednoty, stane se ušlechtilým, uměleckým dílem. „*Nejušlechtlejší hlína se tu hněte, nejdražší mramor se otesává: člověk. A k úderům kladiva, jež zvedá dionýský umělec světů, hlaholí píseň eleusinských mystérií...*“¹¹ Apollinský a dionýský princip tedy vyvěrají z přírody, umělecké pudy jsou uspokojovány prostřednictvím snů a opojení.

Na těchto dvou antropomorfních metafyzických principech byla vystavěna evropská kultura. Jsou realizovány v člověku, skrze lidské umění se děje svět. Z jejich vzájemného soupeření a proplétání je spoluutvářeno světové bytí, dionýský princip je základem. Vedle toho apollinský princip působí jako sen, krásno, váže se s ním svět jevů, fenoménů. Tyto dva aspekty jsou propojeny, jeden bez druhého nemůže být. Apollinské odráží dionýské. Jejich největší prolnutí se projevuje v antické tragédii. Umění Nietzscheho posloužilo jako nástroj filosofie. Proti tragédii staví Nietzsche Sokratův přístup k poznávání skrze rozum, nástup teorie, odklon od tragédie, došlo k vytvoření nové, nesprávné metafyziky. Obratem od tragického přístupu k životu podle Nietzscheho přišla epocha úpadku.

11 NIETZSCHE, Friedrich. *Zrození tragédie, čili, Hellénství a pesimismus*. Vyd. 4., ve Vyšehradu 2. Přeložil Otokar FISCHER. Praha: Vyšehrad, 2014. ISBN 978-80-7429-434-1, s. 34

3.4 Platon

Za zakladatele metafyziky, kterou Nietzsche kritizuje, považujeme Platóna. V jeho dialozích vystupuje Sokrates jako filosof, který zodpovídá různé otázky. Pravé vědění je nyní přesunuto do jiného, transcendentního, světa. Tím vznikla jiná podoba vědění než doposud. Samo uvědomění si těžké dosažitelnosti poznání se stalo jistou formou vědění. Vznikl vztah jsoucího k nejsoucímu.

Dosahování k poznání, průnik dvou světů, měl být umožněn skrze logos (λόγος), Platon založil dialektickou filosofii o smyslovém světě a světě idejí. Transcendováním skutečnosti v ideje je ovlivněno všechno – i lidstvo. Člověk, tedy i jeho poznání, je podřízen *vyššímu, pravému, pravdivému*, má se tomu snažit přiblížit. Metafyzika jako nástroj k poznávání celistvosti posloužila křesťanské teologii, byla s ní spojována. Sloužila jako propojení lidské omezenosti a konečnosti, s křesťanským zjevením, věčností.

V osmnáctém století, to jest v době osvícenství, došlo k proměně vnímání metafyziky, dokonce k její krizi. Filosofie byla nucena k přiblížení se k tehdejší vědě. Zaprvé skrze konečné vnímání člověka a lidské pojetí rozumu. To bylo předmětem empirismu, pozitivismu a skepticismu. Filosofie zde vystupuje jako negativní naborávání vědy, všeho daného, je něčím naivně konstruovaným. I zde se však skrývala tendence ke snaze dobrat se celkového poznání. Zadruhé se objevovaly snahy o hledání metafyziky nové. Mělo jít o záchranu filosofie. V protipólu k pozitivistické destrukci metafyziky vystupovaly snahy romantického historismu o opravu ve smyslu návratu k původní metafyzice. Původní metafyzikou je zde myšlen návrat k Platonovi a k Aristotelovi.

Nietzsche vnímá platonismus jako úpadek lidstva, respektive počátek úpadku. Platon přenesl svou filosofii smysl pozemského života z našeho světa do světa idejí. Pozornost člověka se ubírala k tomuto transcendentnímu světu i v následujících stoletích. Jako později v křesťanství, život v pozemské sféře se stal pouhou přípravou na posmrtný život. Duše se připravovala na svou cestu do světa idejí, který má být lepší, dobrý, ten správný. Metafyzika platonismu myšlenky o světě zdání a pravém věčném světě protěžovala jako jediné správné poznání, jehož se lze dobrat pouze rozumem.

Vyvrhnutí metafyzické tradice znehodnotilo reálný empirický svět, narušilo jednotu a roztrhlo ji ve dvě, na dva oddělené světy. Ustanovením absolutního smyslu, mimopozemského dobra, se zrodila morálka. Tato morálka si člověka podrobila a ponížila ho. V Nietzscheově filosofii jde o otrockou morálku. Člověk odklonil sám od sebe k falešným hodnotám. Upnul se k planým nadějím a stal se neschopným přijmout svůj osud.

Platonské myšlení považovalo smysly za něco nižšího, mylného, klamavého. Svět, který můžeme skrze smysly zkoumat a nazírat, byl podle platonismu špatný. Za správné bylo považováno panování nad smysly, umění zůstat pomocí rozumu mimo ně. To bylo myslitelné díky pojmům transcendentního světa. Filosofie hledá jistoty, ale přitom by neměla přestat pochybovat. Je třeba vymanit se ze slov, klást si otázky, které se zdají zodpovězené, Nietzsche upozorňuje konkrétně na to, že by filosofové v metafyzice měli odejít od pojmů „pochybují“, „myslím“, jelikož tím už apriorně pracují s těmito pojmy, aniž by byly zodpovězeny základní otázky, právě tyto pojmy nevyjímaje. „Místo oné „bezprostřední jistoty“, v níž lid v daném případě snad věří, dostává tak filosof do ruky řadu metafyzických otázek, vskutku pravých otázek intelektuálního svědomí, jež znějí: „Odkud beru pojem myšlení? Proč věřím v příčinu a následek? Co mi dává právo mluvit o nějakém „já“, dokonce o „já“ jako příčině, a konečně ještě i o „já“ jako příčině myšlení?“¹²

12 NIETZSCHE, Friedrich. *Mimo dobro a zlo: předehra k filosofii budoucnosti*. 2. vyd. Praha: Aurora, 2003. ISBN 80-7299-067-5, str. 20

4 Nietzscheovo pojetí metafyziky

V prvním období Nietzsche obdivoval antické Řecko, kritizoval vědu a její úzký záběr na jednotliviny a nepochopení celku. Obdivoval hudebního skladatele Richarda Wagnera, kterého dokonce viděl jako jednoho z léčitelů společnosti. Ve druhém období tvorby se odvrátil od R. Wagnera, od A. Schopenhauera, od metafyziky, umění. To znamená od toho, co považoval v první fázi jeho myšlení za dobré. Začal inklinovat k osvícenství, k vědě (pozitivistické). Pro Nietzscheho byly v tomto období důležité smysly a pudy, tedy zcela jiné nahlížení na svět než metafyzický způsob doposud.

Metafyzika, transcendentno, uměle stanovené hodnoty a tak dále jsou podle Nietzscheho nejslabším produktem lidského vývoje. Ačkoliv je lidstvo považuje za dobré, patří do nižší kultury pro slabší lidi. Podle Nietzscheho je tento odklon od pudů, od lidské podstaty, chybou, naše vědomí se doposud vztahovalo k námi stanoveným omylům. Špatné je i to, že si lidstvo nárokuje vědění. Vědění je pro něj funkcí našeho organismu, která ještě ani není dostatečně, pokud vůbec, vyvinutá, čímž nás jako druh ohrožuje.

Lépe řečeno, my sami sebe ohrožujeme tím, že jsme se odklonili od lidství a nárokuje si „pravé poznání“. S tím souvisí i to, že pokud ve společnosti existuje náboženství nebo metafyzika, pak se člověk nevyzná sám v sobě. Má strach a není schopen přijmout svou konečnost. Věci, ze kterých má strach, mu totiž přijdou příliš obtížné. Hledá pak jistoty v iluzi jiného lepšího světa. Bůh slouží jako garant jistoty a dobra, slouží jako útěcha slabým.

Ve třetím (vrcholném) období tvorby se Nietzsche zabývá jednak směrem etickým, jednak směrem metafyzickým. Celkově se snaží nalézt nový systém, přehodnocuje. Tvrdí, že je třeba vzít některé staré hodnoty a nalézt či vyvodit hodnoty nové. Ty staré byly totiž vystavěny na omylech. Je důležité říci, že Nietzscheův vztah k metafyzice není čistě negativní, nepopírá samotnou metafyziku, náboženství, či lidské obsahy vědění, ale kritizuje cestu, kterou se lidstvo snažilo vědění dobrat.

Po obratu k osvícenství a pozitivistické vědě je podle Nietzscheho metafyzika pouhým produktem lidských tužeb, umělým zvýznamňováním jinak nepříliš zajímavého. Je umělým osmyslňováním všedního života. V Nietzscheho pojetí se dokonce dá celá filosofie považovat za jakousi antivědu. Za vědu, která operuje s lidskými iluzemi. Vše, co je pojímáno člověkem jako nadlidské, přesahující naši realitu, je ve skutečnosti paradoxně velice lidstvu náležející. Vše patří do reality, která je vykonstruována právě člověkem. Nietzsche v tomto vidí neschopnost vyrovnat se se svým vlastním osudem.

Vyrovnání se s tragickým lidským údělem znamená přijmout skutečnou realitu, která se nám jeví. Tato realita nás nepřesahuje, ale jsme její součástí, náleží k ní například konečnost, smrt a pudy. Je nutné zbavit se vlastních omylů. Námi chybně vykonstruovaná realita nám poskytuje zbytečně naději a falešný smysl života. Tomuto se Nietzsche věnuje především v první části spisu *Lidské, příliš lidské*, kde se pokouší o dekonstrukci lidských klamů a chyb.

Nietzsche se sice vymezuje proti evropské tradici myšlení, není to však tak, že by nevěřil v možnost lidského poznání vůbec. Snaží se pouze soustředit na život a oprostít se od nezodpověditelných otázek. Člověk si začal nárokovat, co mu nenáleží. Stal se přesvědčeným, že dokáže myšlením skutečnost upravovat. Je nesmyslné hledat pravdy v abstraktních sférách, které člověka přesahují a tím ho shazují. Omylem byla domněnka, že myšlením dokážeme proniknout do smyslu a účelu samotného bytí.

Na počátku krize myšlení vidí Nietzsche příchod nám známé metafyziky a tradice, která byla vystavěna na antické (řecké) filosofii. Vedle kritiky nabádá k hledání nové cesty, k obratu k životu. K tomu by člověku měla dopomoci tvořivá síla, návrat k dionýskému principu, k před Sokratovským základům.

4.1 Omyly filosofů

Nietzsche odmítá myšlenku ducha a dobra o sobě. Platonismus považuje za nemoc filosofie, stejně tak odmítá křesťanství. Říká, že není možné, aby něco vzniklo z protikladu. To, co má mít nejvyšší hodnotu, musí existovat samo ze sebe. Jako základní kámen metafyziky vidí víru v protikladnost hodnot. On tento dualismus odmítá.

Metafyzikové staví své učení na víře v omyl, logicky své vědění odvozují od chyby a v závěru to považují za pravdivé. Nietzsche metafyziky kritizuje za to, že přestali pochybovat v podle něj nejdůležitější sféře, to jest počáteční otázka, zda vůbec existují protiklady. Předpokládá příchod nových filosofů, jelikož snahy o přetvoření filosofie a metafyziky už se objevily několikrát. Podle Nietzscheho to byl jesuitismus a osvícenství.

Především naše instinkty, nikoliv vědomí, nás vedou k názorům, že určité je lepší než neurčité, pravda má vyšší hodnotu než zdání. Nietzscheho kritika spočívá především v upozornění na nedostatečnou poctivost bádání. Každý měl svou teorii založenou na předem daném, na předem přejatých omylech. Stejně chybně pak svou filosofii hájili. Filozofové jsou podle Nietzscheho stejně jako ostatní lidé ovládnáni pudovou inspirací. Filosofie (zejména týkající se morálky) je vždy otiskem života a postojů svého tvůrce.

Nejchybnější soudy jsou podle Nietzscheho ty, které jsou pro nás nejdůležitější. Jde o syntetické soudy a priori. V nich pracujeme s vymyšlenými předpoklady. Mohli bychom říci, že nepravda je hodnotnější než pravda, mohli bychom klidně otočit náš hodnotový systém. Nietzsche tedy metafyziku problematizuje spíše z hlediska hodnot, nikoliv ze širokého ontologického hlediska.

Nietzsche vidí možnou cestu, jak filosofii postavit mimo dualismus dobra a zla, v přehodnocení hodnot. Filosofie podle Nietzscheho sklouzává k tomu, že dělá principy z něčeho, co je již předem nutné. Tendencí k iluzi vlastní pravdy přetáčí původní svět, upadá do falše a začne věřit sama ve svou správnost a pravdivost. Přetváří svět podle sebe. To Nietzsche nazývá tyranským pudem, vůle k moci filosofie, vůle ke stvoření světa. Jedno z největších nebezpečí a chyb filosofie je tedy víra sama v sebe, ve svou správnost.

Víra v jistoty je formou morální naivity, Nietzsche ve svém díle kritizuje notně morálku, dosavadní hodnoty. V běžném fungování ve společnosti se sice kritika jistot nehodí, ale je podle něj úkolem filosofů, aby zpochybňovali. Mají prozkoumávat a vyvracet vše, co je považováno za jisté. Měli by se oprostít od dogmat. Jedno z takových dogmat je, že je pravda nadřazená zdání. Jde přitom pouze o něco, co nemůžeme ani vyvrátit, ani potvrdit. Je chybné předpokládat automaticky protikladnost pravdy a nepravdy. V hledání nových hodnot, nové filosofie, se Nietzsche pouští do kritiky samotných základů evropského poznání. Klade si i otázky, které překračují naše meze běžného rozumového zkoumání reality. Mimo jiné se ptá, zda není fikcí i ono poznávání samo.

Friedrich Nietzsche dělí myslitele do dvou skupin, *slabí myslitelé* a *silní myslitelé*. Slabí myslitelé jsou ti, kteří si zvolí raději jisté „něco“ než nejisté „nic“. Bojí se zůstat u pochyb. Silnější myslitelé se nepouštějí do víry ve vlastní věrohodnost. Mají nedůvěru v moderní ideje, v naprosto celou tradici myšlení. Jejich instinkt je poháněn pryč od moderního světa.

Immanuel Kant přinesl do metafyziky tabulku kategorií. Přišel rozmach německé filosofie, která vzcházela z hrdosti na možnost soudů a priori. Posílila se nadsmyslovost, víra v pravdivost a nutnost apriorních soudů. Tyto soudy Nietzsche tvrdě kritizuje. Nemáme na ně podle něj právo, tvoříme jimi nepravdy. Vidí v nich odklon od smyslového světa. Je také třeba, abychom se zbavili předpokladu duše jako nejvyšší hodnoty, něčeho věčného, nedělitelného. Měli bychom se soustředit na smrtelnost duše, která má afekty a pudy. Nietzsche nabádá k přijetí nové formy psychologie jako nauky o duši, která je ovšem neznámem a nejistotou.

Metafyzika hledá prvního hybatele, počátek, předpokládá existenci substance, něčeho, co určuje podobu našeho světa, naší reality, zkoumá spíše co je, než to, co není. Metafyzika je tedy pouze klamavé pojmosloví, které je určováno člověkem, jazyk nás nutí postupovat tak, že člověk vnímá substanci jako něco původního, věčného a neměnného, jsoucna podléhají změně, a tak člověk pátrá po podstatě, po jistém bytí. To vede k dělení reality na dvojí svět, svět smyslů, zkušenosti a pravý svět, vyšší svět o sobě. Nietzscheova kritika zde spočívá v tom, že je nesmyslné zabývat se světem o sobě, nejsme schopni posoudit jeho pravdivost či nepravdivost. I kdyby takový svět skutečně byl, nemůžeme ho popsat, jelikož je mimo nás.

4.2 Svobodná vůle

Myšlení samo o sobě by nemělo být považováno za absolutní, jelikož vždy záleží na tom, kdo myslí, pokud vůbec myslí. Nemůže být považováno za jistotu, jelikož je závislé na subjektu. Je pouhým výkladem. Filosofie má mnoho směrů, ale všechny jsou se sebou provázané. Objevuje se v různých možných variacích, které považují své myšlení za vlastní, nezávislé, stálé. Jsou ale v zajetí vrozeného, předem daného. Každá nová filosofie není ve skutečnosti nová, jde o pouhé opakování, přetvoření, návrat. Vrozené determinuje i vývoj filosofie. Lze to vidět i na různosti filosofie podle jazykových oblastí (v tom se projevuje Nietzscheovo filologické zaměření). To znamená, že podle toho, jaký kulturní a jazykový základ je připraven pro poznávání, se vyvíjí i filosofické systémy a nahlížení na svět. Vše je tedy zřejmě připraveno pro podobný vývoj již a priori.

K myšlení se váže pojem *vůle*, která hraje v Nietzscheově filosofii stěžejní roli. Nárokuje si podle něj neprávem svobodnou vůli. Tu Nietzsche považuje za nesmysl. Není svobodná vůle o sobě, nebo nesvobodná vůle (ta je důsledkem zneužití myšlenky, zvednutí, příčiny a následku). Člověk si vymyslel pojmy, v jejichž zajetí se pohybuje. Lidé sami si určili pojmy jako je svoboda, nesvoboda, pravda, nepravda, dobro, zlo, příčina, účel...

Uměle se zabýváme hledáním příčiny, podstaty, počátku, nárokuje si svobodnou vůli. Ve skutečnosti ale existuje jen silná a slabá vůle. Nezávislost člověka náleží silným jedincům, kteří se opovíží vykročit z davu. Podle Nietzscheho je filosofie zajatkyň vlastními předsudky a dogmat, která dále přebírá od minulých systémů. Z toho se tento filosof chtěl vymanit tím, že se zabýval vůlí k moci mimo jiné jako součástí psychologie.

Nietzsche prorokuje příchod nových filosofů, nových myslitelů, kteří budou mít svobodnou vůli. Ovšem svobodnou v tom, že si uvědomí, že není možné vyvozovat obecné hodnoty z individuálních. Co je dobré pro jednoho, nemůže být stejným dobrem pro druhého. Obecné dobro je samo o sobě protimluv, jelikož něco, co je obecné, nemůže být jiné než nízké. Z toho můžeme dále vyvodit, že co je nízké, nemůže být dobré.

Úkolem těchto nových filosofů je zbavit svět již zmiňovaných dogmat a předsudků. Jejich svobodou má být to, že myšlenku svobodné vůle odmítnou. Slabí jedinci věří v blaho pro všechny a chtějí jistoty, i když jsou mylné. Žádají si soucit. Nejsou schopni srovnat se se svou podstatou, s lidským osudem. V konečném životě hledají nekonečně platné univerzálie, věčné záchytné body. Chtějí odstranit ze života utrpení. Silní jedinci přijmou svůj osud navzdory tomu, jaký je, nefantazírují o nějakém lepším světě.

Hlavní hybnou silou světa není soulad, blaho a jednota, ale neustálý boj. Člověk se vyvíjel tím, že byl nucen bojovat proti tlaku, který na něj byl vyvíjen. Musel se posouvat kupředu. Lidstvo bylo vždy nejsilnější, když bylo nejvíce nuceno se bránit. Tím projevit vůli k životu, vůli k moci. V tomto Nietzsche nejspíš vychází ze své životní zkušenosti, jeho neustálého soupeření a vnitřních i jiných konfliktů. Svět, ve kterém žijeme, je cyklický, nikoliv věčný. S tím se lidstvo musí vyrovnat. Ačkoliv svět postrádá námi vybájený a do transcendentního světa posunutý smysl, neměli bychom se myšlenky významu bytí úplně vzdávat. Člověk má sice tragický osud, ale když ho přijme, vezme ho, jak je, získá tím svobodu. Pokud se mu to podaří, začne žít *radostně*, vyrovnaně a přirozeně.

Sám sebe považoval Nietzsche za vynikajícího myslitele, ale za svého života se nesetkával s úspěchem. V jeho dílech se přesto řadí k výjimečným lidem „s otevřenýma očima“ („*My opační, kteří jsme otevřeli oči a svědomí pro otázku, kde a jak vyrostla dosud rostlina „člověk“ nejmohutněji do výše... “¹³*) Řadí se k *probuzeným*, čímž myslí ty, kdo si uvědomili, že dosavadní způsob myšlení byl chybný. Došli k tomu, že byla filosofická tradice vystavěna na jakýchsi modlách a dogmatech, které je třeba rázně odmítnout.

Nietzsche svou filosofií pobízí člověka k probuzení., to jest k tomu, aby jedinec sám kriticky myslel. Kritizuje přejímání cizích myšlenek bez vlastního kritického důkladného přemýšlení. Říká, že co je dobré pro jednoho, nemůže být stejnou měrou dobré pro jiné. Nietzscheova filosofie působí velice tvrdě, mnohdy absurdně, ale v jeho

13 NIETZSCHE, Friedrich. *Mimo dobro a zlo: předehra k filosofii budoucnosti*. 2. vyd. Praha: Aurora, 2003. ISBN 80-7299-067-5, str. 44

myšlenkách se skrývá varování před úpadkem v tom, že se uvězníme v sebeklamu. Myslím si, že je v tomto Nietzscheva filosofie nadčasová, stále aktuální. Za jedno z největších nebezpečí člověka považuji absenci kritického myšlení. Měli bychom být schopni si sami vytvořit vlastní názor a ne jen přejímat názory jiných.

4.3 Vůle k moci

Vůle k moci je hlavní pojem Nietzscheovy filosofie. Píše o ní například ve druhém dílu knihy *Tak pravil Zarathustra*. Vůle k moci je životní silou, principem všeho jsoucna, „...za předpokladu, že by bylo možno všechny organické funkce odvodit z této vůle k moci a že by v ní tkvělo řešení problému plození a výživy – je to jeden problém –, zajistili bychom si tím pak právo určit jednoznačně veškerou působící sílu jako: vůli k moci.“¹⁴

Je nutno říci, že je vůlí víc. Není jedna absolutní, jediná, která by byla univerzálně platná. Vůli k moci má vše. Individuální vůle mezi sebou soupeří. V tomto sváru je třeba je podporovat, vymanit se z ustrnulosti a strachu. Musíme být tvořiví. Měli bychom se vzdát svých iluzí a zbavit se touhy po rovnosti. Opustit naše strachy, odmítnout klamavý apriorní svět. Nietzsche nabádá k opuštění představy všeho předem daného, co údajně odhalujeme pomocí rozumu. Je nutné se na svět dívat tvořivě, jako bychom neustále byli na počátku. Při tom se nemáme nechat svázat ničím, co bychom si představili „nad námi“. To jest odmítnout i představu boha. „*Dovedli byste si boha mysliti? – Ale to necht' vám znamená vůli k pravdě, aby vše bylo proměněno v lidsky myslitelné, lidsky viditelné, lidsky hmatatelné! Svě vlastní smysly domyslete do konce...*“¹⁵ Měli bychom se odklonit od věčného a nepomíjejícího, od falešného vkládání smyslu do něčeho, co je mylně považovaného za věčné.

Kdybychom neodmítli myšlenku boha a věčnosti, zůstala by nad námi viset sféra mimo čas a prostor. To by popřelo naši realitu. Evropské myšlení, od Platonova světa idejí mimo náš smyslový svět a od náboženské myšlenky boha, podle Nietzscheho odporuje skutečným rozměrům bytí. Naše vlastní vůle by měla být nástrojem k osvobození se od těchto omylů. Měli bychom tvořit bez přestání. K tvořivosti vyzývá skrze Za-

14 NIETZSCHE, Friedrich. *Mimo dobro a zlo: předejra k filosofii budoucnosti*. 2. vyd. Praha: Aurora, 2003. ISBN 80-7299-067-5, str. 40

15 NIETZSCHE, Friedrich. *Tak pravil Zarathustra.*, str. 76

rathustru, s myšlenkou na budoucnost, tedy bychom měli přijímat čas. Vůle k moci je u Friedricha Nietzsche pojem, který je nutně spjat s vznikáním a zanikáním. Namísto věčnosti by měl vládnout čas, který je naplňován neustálým překonáváním cílů a stanovování nových.

Vůle by měly být nástrojem dějinného pohybu, což je posouvání hranic. Vůle by měla vést k překonávání dosavadních stavů. Sama sebou stanovuje hodnoty, ačkoliv ona sama o sobě žádnou hodnotu nemá. Pojí se s chtěním, s osvobozující silou. Je impulsem k vytržení. Osvobozením člověk pozná, že byl v zajetí chyb a omylů, nesprávného nahlížení na svět. To znamená domnívání se, že existuje zásvětí. Jde o chybné předpoklady, že jsou metafyzické představy o bytí pravdivé. Toto mylné pojetí dvojí reality, smyslové a skutečné rozumově poznatelné, znehodnocovalo a shazovalo pozemský život a reálné jsoucnost.

S pozemskostí je spojený život. Proto se Nietzsche zaměřuje na svět jevů kolem nás, na reálné jsoucnost. Život vnímáme ve vztahu k světu. Svět sám je živý, jelikož je na něm spousta živého. Celá tato živost začíná působit u lidského myšlení, následně u člověka jako tvoření, vůle k moci. Člověk se má opět stát člověkem ve své podstatě a přirozenosti tím, že si uvědomí své omyly, obrátí pozornost zpět k sobě. To ho povede k tomu, že přehodnotí stanovené hodnoty. Proto jde Nietzsche ve svém vrcholném díle, *Tak pravil Zarathustra*, ještě dál než v prvním období tvorby. Aby mohly být totiž hodnoty přehodnoceny, musíme dojít k až k jejich vzniku, původu. Je třeba dojít až k jejich kořenům na počátku vývoje našeho myšlení. Už jen samotnou postavou Zarathustry se dostává k ještě starším civilizacím¹⁶ než byla antická.

Nietzsche dělí hodnotový (morální) vývoj lidstva do tří období. První období, prehistorické, bylo podle něj nejdelší. Nazývá ho *předmorální období* lidstva. V něm byly hodnoty vyvozovány z následků. O jednání samotném se uvažovalo málo, stejně tak o jeho původu. Působícími silami byly úspěch a neúspěch, následek rozhodoval o hodnotě morálního jednání. Druhé období bylo *morální období* – v něm se objevil první pokus o sebepoznání a zkoumání původu jednání, úmyslu. To byl ale ještě stále jen lidský předsudek, zajetí nedokonale určených hodnot. Bylo třeba zajít ještě dál, k přesunu všech hodnot. Tím jsme se dobrali třetího období, které Nietzsche nazývá *mi-*

16 Zarathustra je Peršan, který v knize *Tak pravil Zarathustra* figuruje jako prorok, který vypráví o svých cestách, zjeveních a učení, svou filosofii Nietzsche podává skrze něj

momorální. V něm se objevuje mezi zastánci nemorality podezření, že to, co není úmyslné, právě nese hodnotu. Nikoliv tedy to, co zamýšlíme. Morálka v dosavadním pojetí je Nietzschem brána jako předsudek a zbrkllost, která musí být překonána. Morálku jako následek úmyslu nemůžeme brát jako stěžejní. Považuje za nutné vymanit se z těchto filosofických předsudků a omylů. Měli bychom se zabývat tím, co je mimo naši vůli, mimo úmysl. To znamená tím, co je vedlejším produktem našeho záměrného jednání.

Pokud by byl princip boje potlačen a prosazovala by se rovnost vůlí, Nietzsche připouští jistou možnost v užším společenství. Není ale možné, aby se rovnost stala obecným principem. Taková podoba vůle by se stala symbolem úpadku, popření. Co je živé, má vůli k moci. Věda a společenské normy vystavěné na několik staletí starých pevných základech tuto vůli popírají a přetvářejí. Z přirozené vůle se stalo v povědomí lidí něco špatného. Život je ale vůle k moci. Správně žít znamená v Nietzschevě pojetí bojovat, být nelítostný, nedůvěřivý.

4.4 Křesťanství

Mnohé Nietzscheovy názory pravděpodobně pramení z jeho životní zkušenosti. Vzhledem k rodině, do které se narodil, se s křesťanstvím setkával již od narození. To před něj od útlého věku kladlo spoustu myšlenek a názorů, ke kterým si tvořil vlastní postoj. Musel se s nimi i nějak potýkat. Nietzscheův názor na křesťanství je zejména reakcí na prostředí, ve kterém vyrůstal, jeho filosofie je protkaná tužbou po vlastní vůli, po svobodě, schopnosti vlastního rozhodování bez dozoru něčeho nadřazeného. Vně dané hodnoty a pravidla, která v sobě toto náboženství nese, se mu přičiily. Stavěl se proti nim. Považoval za špatné, že něco určuje obecně lidem, co náleží k dobru a co ke zlu.

Nietzsche vidí celé křesťanství jako něco, co zbavuje člověka důstojnosti, hrdosti, svobody. Určuje člověku, jak se má chovat a jaký má být, potlačuje individualitu a podstatu člověka. Z lidské přirozenost dělá něco špatného, negativního. Za dobré naopak prohlašuje to, co je člověku ve skutečnosti odkloněno. Náboženství dokonce Nietzsche nazývá ve svém díle společenskou neurózou: „*Kde se jen doposud na světě vyskytla religiozní neuróza, všude ji najdeme spjatou se třemi nebezpečnými dietními předpisy: samotou, půstem a pohlavní zdrženlivostí...*“¹⁷

Křesťanství nutí člověku uměle nastavené hodnoty. Je pokrytecké, hlásá šťastný ctnostný život, ale skutečnou hodnotu a smysl života utlačuje, přesunulo ho do zasnění. Lidský život shazuje, staví se nad něj, přesto ale hlásá rovnost. Život se v rukou křesťanství stává pouhou přípravou na posmrtný život v transcendentním světě. Vytrhlo duši z těla namísto přijetí smrtelnosti. Tím popírá skutečný čas, konečnost lidského života. Uměle dává lidem naději věčnosti, což vede k tomu, že je kladen důraz na duši než na tělo. Duše a tělo jsou chápány jako dvě entity od sebe oddělené, přičemž tělo je méně důležité.

Křesťanství náleží nižším slabým lidem, neboť ono samo je důkazem slabosti a zotročení. To, že získalo tak významnou roli v lidských dějinách, musel ale člověk napřed dovolit. V důsledku slabosti křesťanství přineslo útěchu tím, že začalo poskytovat nový, snáze přijatelnější výklad světa. Zárodky nízkosti a neschopnosti přijmout svůj vlastní osud se objevovaly už v antickém Řecku, jelikož začínal převládat mezi lidmi strach. Staří Řekové měli v úctě přírodu. Žili spontánněji a přirozeně.

Přijmout svůj osud vyžaduje odhodlání a hrdinství, obojí ale v minulosti sláblo a nadvládu postupně získala lůzovitost, nízkost. Vyvrcholením tohoto úpadku je podle Nietzscheho křesťanství. „*Na religiozitě starých Řeků uvádí v úžas ta nespoutaně překypující vděčnost, která z ní vyzařuje: - je to velmi vznešený druh člověka, jenž takto stojí před přírodou a před životem! - Později, když v Řecku převáží chátra, vybuchí strach i v náboženství, a připravuje se křesťanství.*“¹⁸

17 NIETZSCHE, Friedrich. *Mimo dobro a zlo: předehra k filosofii budoucnosti*. 2. vyd. Praha: Aurora, 2003. ISBN 80-7299-067-5, str. 49

18 NIETZSCHE, Friedrich. *Mimo dobro a zlo: předehra k filosofii budoucnosti*. 2. vyd. Praha: Aurora, 2003. ISBN 80-7299-067-5, str. 51

Nietzsche vnímá křesťanství propojeně s metafyzikou a morálkou, pojmy od sebe striktně neodděluje. Bůh je jako hlavní bod křesťanství největším odlidštěním, hlavním odklonem lidské pozornosti od sebe sama. Lidé se bohem zbavili vlastní vůle, svobody a své odpovědnosti. Bůh jako hlavní princip znázorňuje přenesení hodnot do vzdáleného transcendentního světa. Vzhledem k tomu, že mělo křesťanství v Evropě velký vliv ve významné části dějin, neslo velkou část viny na nesprávném formování vědění a podoby společnosti. Potlačilo dobré zárodky myšlení před Sokratovských myslitelů, individualitu člověka a snažilo se vytvořit dav. Kázalo, jaký má být správný křesťan, snažilo se o vytvoření poslušného stáda.

Křesťanství je podle Nietzscheho špatné zejména v tom, že ono samo je velkou lží a tudíž špatností. Pokrytecky nutí člověka, aby se cítil ponížený, vinný. „*Každé pohrdání pohlavním životem, každé jeho pošpinění pojmem „nečistý“, je zločinem proti životu – vlastním hříchem proti svatému duchu života.*“¹⁹ Dědičný hřích vzbuzuje v lidech touhu se očistit, což lze provést tím, že popřou svoji lidskost. Probouzí se v nich falešné výčitky svědomí, a proto se vzdají sami sebe. „*Kázat cudnost je veřejné ponoukání k nepřirozenosti.*“²⁰ Člověk pak pod tíhou vnuceného potlačí své pudy. Vzdá se své svobody a řídí se tím, co chce křesťanství. Kdo by neuposlechl, stihl by ho boží trest. Člověk tak přestane věřit sám v sebe a začne se řídit něčím, co jeho život přesahuje a staví se nad něj. Uměle pošpiněný člověk se tak začne sám k sobě chovat negativně a odkloní se od přijetí svého osudu, od skutečnosti.

Dalším negativním aspektem je to, že křesťanství pobízí člověka k soucitu. To je proti lidské přirozenosti, jelikož přirozený je boj silných a slabých. Nikoliv snižení se ke starání o slabé.²¹ Už u starověkých Indů, Řeků, Peršanů a muslimů vládla hierarchie a ne rovnost. Samo křesťanství je záležitostí slabých, ruší individualitu člověka a jeho přirozenost, bere mu pudovost. Stanovuje co je dobré a co špatné, pracuje s vymyšlenými hodnotami a vnucuje je člověku jako správné.

19 NIETZSCHE, Friedrich a Ladislav BENYOVSZKY. *Ecce Homo*. Praha: Naše vojsko, 1993. ISBN 80-206-0270-4, str. 119

20 NIETZSCHE, Friedrich a Ladislav BENYOVSZKY. *Ecce Homo*. Praha: Naše vojsko, 1993. ISBN 80-206-0270-4, str. 119

21 Zde je patrný vliv tehdejších věd, zde konkrétně darwinismu.

Na náboženství se dá podle Nietzscheho nahlížet nejen jako na zotročovatele člověka, ale také jako na mnohdy nebezpečný nástroj, mají-li ho v rukou společensky o něco silnější jedinci. Například posloužilo útěchou jako legitimizace stavu podřízených a nadřízených. Chudí, kteří strádali, měli naději na „lepší život“ po smrti. Neměli tedy důvod být výrazně nespokojeni s pozemským životem. Pravděpodobně posloužilo i jako významný udržovatel stavu. To vidí Nietzsche negativně, jelikož má za to, že náboženství drželo v trvání mnoho věcí, které by přirozeně zanikly. Tudíž zpomalovalo vývoj a člověk pod jeho vlivem zakrňoval.

Podle Nietzscheho se člověk nachází na konci dějin, to znamená, že se evropská tradice hroutí. Tak, jak celá tradice, která byla vystavěna na omylech, vznikla, tak se chýlí ke svému konci, jelikož je vyčerpána. Konec s sebou nese odmítnutí boha. Nejde úplně o konec jako zánik, ale o přehodnocení. Jde o zánik starého, ale také vznik nového.

Nihilismus, odvracení se od všech hodnot, byl na vzestupu. Píši na vzestupu, nikoliv na počátku, protože podle díla tohoto myslitele byl nihilismus skrytý již v úpadkové tradici. Protikladnost a sebezpopírání je skryto v již zmiňovaném pobízení ke starosti o slabé, popírání života. Křesťanství působilo na život člověka, ale v podstatě popíralo život samotný. Kázalo, jak žít dobře, aby se duše dostala do blahé věčnosti, ale přitom samo směřovalo k zániku. Nihilismus jako takový slouží člověku k přechodu od jedné etapy k druhé, není sám novou etapou.

4.5 Věčný návrat téhož

Věčný návrat téhož je velice komplikovaná Nietzscheho myšlenka spadající do ontologie. O věčném návratu pojednává ve třetím období tvorby, zejména ve třetí části jeho nejvelkolepějšího díla, *Tak pravil Zarathustra*. Jde o způsob projevu vůle k moci. Věčností Nietzsche myslí splynutí budoucnosti, přítomnosti i minulosti, absolutní čas. Musíme opustit myšlenku času jako lineárního plynutí. V podstatě Nietzsche tvrdí, že se vše nutně musí stát, má-li svět k realizaci všech kombinací vztahů mezi jsoucnými dostatek času.

Věčnost je nyní přenesená z transcendentního světa ke člověku. Jde o sled různých momentů, stavů *ted'*. Čas vázaný na jsoucno přesahuje, není věčným okamžikem ani nekonečným časem. Věčný návrat probíhá bez naší nutné vědomé účasti, měli bychom ovšem jeho myšlenku přijmout a vyrovnat se s ní. Vše, co děláme, co myslíme, se má odehrát znova, stejným způsobem, v totožném okamžiku.

Pokud ale zkoumáme návrat téhož z momentálního okamžiku, pak se nám nemůže tentýž okamžik jevit jako tentýž, ale jako jiný, jako pouhé opakování. Nietzsche tedy musel počítat s tím, že se člověk znovu narodí bez zkušenosti jiné „stejně chvíle“. Abychom mohli porovnat dva stejné okamžiky během cyklu opakování, museli bychom mít schopnost zkušenosti obojího, přesáhnout vlastní existenci. Věčný návrat se nám ale ukazuje až tehdy, kdy se okamžik znovu děje, aniž bychom si toho byli vědomi.

Podle Nietzscheho dochází i ke zjevení věčného návratu téhož. Neznamená to ovšem, že by se v dalším opakování něco měnilo, jelikož naší smrtí vše zapomeneme. Ve chvíli zjevení dojdeme k tomu, že jsme žili v klamu a nevědomosti, ale také zjistíme, že nás čeká stejný úděl stále dokola. Nelze dělat nic jiného než se s tímto údělem vyrovnat. Pokud bychom se rozhodli na zjevení reagovat tak, že se pokusíme záměrně změnit běh událostí, nejspíš je i to součástí opakování. Splynutí minulosti, současnosti i budoucnosti je v tomto chápání běhu světa nevyhnutelné, jelikož tyto pojmy ztrácí samostatně svůj význam, jsou provázané.

Vnímání času závisí na naší konkrétní perspektivě, prožitku. Nietzsche rozlišuje podstatu času, jeho *povahu*, a subjektivní vnímání, *prožitek*. Čas sám o sobě je absolutní, není žádný lepší nebo opravdový čas, nemá počátek ani konec. Čas souvisí s bytím a bytí je naplňováno v tomto čase. Jsoucno je v tomto bytí dané, nejsou možné různé variace, vícero realit. Stejně tak není vzhledem k věčnosti možné nebytí nebo bezčasí. Zde Nietzsche patrně navazuje na Parmenidovu myšlenku, že nebytí není a nelze ho tedy ani myslet, kdežto bytí je. Tím, že čas nutně musí být, nemůže ani vzniknout, ani zaniknout. Je věčný a díky tomu i garantuje stálost reality, jsoucích jsoucen.

5 Nietzsche z pohledu Heideggerovy filosofie

5.1 Pojetí metafyziky

Metafyzika ve filosofii Martina Heideggera bývá často pojmově zaměňována, stejně jako u Nietzscheho, s filosofií. Tyto termíny filosof striktně nerozlišuje. Metafyzika představuje v jeho pojetí dějiny bytí. Pojem *metafyzika* Heidegger vymezuje například ve spisu *Co je metafyzika?*, kde metafyziku staví do výčtu k vědě či myšlení. Ne však přímo do protikladu. Pouze je chápe jako něco, co se od sebe zásadně liší přístupem. Metafyziku dále chápe jako něco, co je spojeno se západním myšlením. Stejně jako Nietzsche zkoumá metafyziku ve spojitosti se západní evropskou intelektuální tradicí.

Stejně jako Nietzsche se ve svém bádání snaží dobrat počátku. V Heideggerově pojetí je *počátek* pojem (*der Anfang*), který se pokusím stručně vysvětlit dále. Liší se například od Aristotelova *počátku*, který byl chápán spíše v materiálním pojetí.²² V Heideggerově filosofii se objevují rozdíly v překladech a interpretacích starých filosofů, což svědčí o jeho přesvědčení, že pojmy nemají pevně a striktně dané významy. Snaží se nalézt co nejvíce vyhovující překlad na základě kontextu. Řecké termíny podle něj nelze brát jako samostatná univerzálně platná slova s jednoznačně daným významem.

První antičtí řečtí myslitelé byli pro Heideggera tzv. myslitelé počátku, počátku jako bytí, uchopení základu, nikoliv počátku jako jsoucího. Mezi ně patří Parmenidés, Anaximandros a Herakleitos. Herakleitos je pro mou bakalářskou práci také významnou postavou dějin filosofie. Významně ovlivnil i Nietzscheovu filosofii, jak jsem již uvedla dříve, tedy je pojetkem mezi oběma filosofy. Chceme-li se zabývat filosofií a jejím vývojem, hledat její počátky, pak se podle obou myslitelů nutně musíme zabývat

²² Aristoteles chápal počátek materiálně, kdežto nám známí první myslitelé, což byli presokratikci, chápali počátek hlouběji, jako arché (ἀρχή) nebo apeiron (ἄπειρον), princip

Řeckem. To je zřejmě kolébkou veškerého našeho vědění. Stejně tak metafyzika se zrodila tam i s jejími základními otázkami a tématy. Moderní vědy i filosofie stále navazují na základy z dob před Sokratovských myslitelů a po nich příchozích filosofů jako byli Sokrates, Platon, Aristoteles... Nejdůležitější oblasti moderního poznání a dějin filosofie byly již předem formovány Řeky.

Heidegger nazývá metafyziku kořeny všeho jsoucího, přičemž filosofie je pak kmen, na nějž navazují jednotlivé vědy. Ty vzešly z filosofie. Základem všeho jsoucího je bytí. Vše, co se projeví v jsoucnu, již má bytnost, která není pozorovatelná. I myšlení spadá do jsoucna. Heidegger říká, že je jedno, zda se jsoucno projevuje jako vůle, subjekt, substance, materialistická látka nebo síla. Vždy se projevuje díky bytí. Bytí tedy odkrývá a umožňuje jsoucno.

Bytí je základ, ze kterého vzchází metafyzika. Ta již zkoumá jsoucno a jeho původ. Nezkoumá bytí, to nelze, to pouze je. Zabývá se čistě jsoucnem. „*Pravdu bytí lze nazvat oním základem, v němž je metafyzika jako kořen stromu filosofie zapuštěna a z něhož se vyživuje.*“²³ V uvedeném úryvku je zřejmé, že metafyzika a vše jsoucí vůbec je závislé na svém vlastním bytí, ale směřování je od bytí ke jsoucnu. Tedy od metafyziky k filosofii a vědám.

Pokud hledáme bytí, pravdu v bytí, pak se ptáme po něčem, co je úrovní nad metafyzikou, nebo jí předchází. Přes to, že ji překonává, ale toto myšlení metafyziku nevyvrací. Pokud by se člověku povedlo v myšlení skutečně dojít až k základům metafyziky, k bytí, znamenalo by to celkovou změnu nahlížení na svět a tudíž i přeměnu metafyziky. Nikoliv ale předělání dosavadních filosofických systémů.

Ačkoliv metafyzika nezasahuje do bytí, ale zkoumá pouze jsoucno, bytí je jsoucnem podmíněné a jsoucno vzchází z bytí. Tedy, není bytí bez jsoucna a jsoucno bez bytí. Metafyzika *myslí* jsoucí jako jsoucí. Jde o myšlení, které se zaměřuje na bytí, které není metafyzické. Neznamena to ale, že by snad metafyziku nabourávalo. Metafyzika je svázána s filosofií, je jejím základem. Nemá ale jak dosáhnout na základ samotného myšlení, jelikož je jeho výtvozem. V tomto myšlení vidí Heidegger překonání metafyziky.

23 HEIDEGGER, Martin. *Co je metafyzika?*. Přeložil Ivan CHVATÍK. Praha: Ise, 1993. ISBN 80-85241-39-0, str. 9

V Heideggerově filosofii vystupuje pojem *bytování*. Tím se rozumí časová sounáležitost trojího pojetí času, tedy minulosti, přítomnosti a budoucnosti, podobně jako v Nietzscheově věčném návratu téhož. Aktivní bytí samo o sobě, časové přelévání, prodlévání, je děním bytí.

Bytování člověka pak člověku dává být člověkem. Zároveň s tím se z druhé strany člověku realizuje bytí. Bytí jako takové je u Heideggera pod pojmem *Da-sein*. Nese v sobě realitu, skutečnost. Ve vztahu k člověku používá spíše pojem *existence*. Jsoucno, které má existenci, je tedy člověk. Ostatní jsou sice také jsou, ale nemají existenci, jsou pouze v bytí. Dokonce i Bůh je jsoucnem, které je, ale neexistuje. Důležitým jsoucnem je člověk, jelikož v člověku je realizováno bytí, díky existenci si může jsoucno představit, myslet o něm, získat vědomí o jsoucnu.

Bytí u Heideggera nutně souvisí s časem. Tím, že jsoucí je, je v přítomnosti, trvá. Čas prodlévá, bytuje v bytí. Poukazuje tím na neskrytost. To znamená, že souvisí s pravdou, jelikož pravda je v bytí. Epocha metafyziky, tedy celé naše dějiny bytí, jsou věčným návratem či příchodem téhož, stejně jako v Nietzscheově filosofii. Metafyzika samotná se věnuje vypovídání o jsoucnu, o jeho celku prostřednictvím jeho zobecněných jednotlivin. Také se ale snaží vypovídat o celku coby božském principu, nejvyšším jsoucnu. Skrývá v sobě tedy dvojí náhled. Snaží se nahlížet pravdu jako nejvyšší a jako všeobecnou, přičemž v zaobírání se nejvyšším přechází v teologii a v zabývání se všeobecným v ontologii. Obojí se v ní mísí. Je založena na skrytém a přitom popisuje neskryté, co se již odkrylo.

5.2 Podobnost s Nietzscheovou filosofií

Metafyzické bádání je svázáno s lidským bytím, s lidským poznáním, vědou. Všechny vědy, se vztahují k našemu prostředí. To znamená ke světu, kde je naše bytí, existence, naplňováno. Vztahují se tedy ke jsoucnu. Tím se člověk prostřednictvím vědy dostává do celku jsoucna. Věškeré směřování světa se ubírá směrem k jsoucnu. Tím se myslí nejspíše to, že člověk má zkoumat jsoucno a nad to nic. V tom lze vidět také podobnost s filosofií Friedricha Nietzsche. Vyvstává zde ale nová otázka, co je vůbec *Nic*.

S pojmem *Nic* se pracuje jako s nějakým druhem jsoučna, respektive jeho veškerým popřením. To je umožněno rozumem. Aristotelská tradice odmítá připustit existenci nicoty, jelikož by tím musela uznat rozpornost jsoučen. Heidegger ale říká, že jelikož je možné samo popření, napřed muselo existovat *Nic*, nicota je původem možnosti popření a negace, tedy i rozum má určitý základ v tomto Ničem.

Heidegger se snaží svou teorii opřít o subjektivitu, o *naladěnost* (*Stimmung*). Nejde o momentální psychický stav, který můžeme sami snadno měnit. Heidegger naladěnost či nálady nechápe ve smyslu pomíjivého stavu psychiky. *Naladěnost* se váže k člověku, patří k bytování²⁴. Tato *naladěnost* nám má odhalovat celek jsoučna a zároveň tím skrývat již zmiňované *Nic*. Celek jsoučna je v podstatě chaos, ve kterém je soupeření. U Nietzscheho ho najdeme jako základ vůle k moci, vůle k životu.

Existuje rozpoložení, které nám ve své lhostejnosti zjevuje *Nic*. To je úzkost. Zde lze najít další podobnost s Nietzscheovou filosofií, konkrétně se slabostí a strachem na počátku epochy úpadku. Heidegger se ale snaží zajít dál. V úzkosti se podle Heideggera člověk dostává do nejistoty. Úzkost je tedy je určitou formou slabosti. Při ní se podlomí základy jsoučna, do kterého spadáme i my sami. V tomto stavu se pak prosazuje ono popřené jsoučno, rozumově možné *Nic*.

Jestliže budu uvažovat o bytí nicoty jako protikladu ke jsoučímu, musím logicky připustit, že ho nějakým způsobem vymezuji. Nicota jako taková by ale neměla mít žádné vymezení, ze své podstaty by měla být neurčitá. Má-li být jako protiklad ke jsoučímu, něco, co je mimo samotný rozum, vztahuje se k realitě, nějakým způsobem k ní patří, tím pádem je zvláštním typem jsoučna. Jestliže má být ale negací jsoučna, neměla by být jsoučnem. Tato Heideggerova myšlenka se mi tudíž nezdá úplně správná.

S Friedrichem Nietzsche se ve své metafyzice Heidegger shoduje v konečnosti lidského bytí, oba vidí nebezpečí v odklonu od sebe sama, od svého konečného bytí. Stejně tak oba odmítají věčnost, naopak se u obou objevuje myšlenka věčného vznikání, věčného návratu.

24 PĚTOVÁ, Marie. *Myšlení počátku a konce metafyziky: k Heideggerovu titulu „počátek“ (der Anfang)*. Praha: Togga, 2012. ISBN 978-80-7476-016-7, str 284

Heidegger tvrdí, že věda ani metafyzika se bez Ničeho neobejde, jelikož jsoucno je definováno zároveň nejsoucнем. K tomu došel skrze předpoklad, že vše vychází ze své protikladnosti. Nic dává vzniknout záporu, ale nikoliv naopak. Je stejně neurčité jako bytí. Naše existence je konečná a proto se nemůžeme skutečně dobrat Ničeho, stejně jako je nám vzdálené bytí. Nic je nám upřeno, jelikož je nadřazeno jsoucnu jako celku. Můžeme zkoumat pouze konkrétní jsoucna, ale nemůžeme nahlížet jejich celistvost.

Stejně jako Nietzsche, i Heidegger kritizuje metafyziku pro nedůslednost a nedostatečnost pokládaných otázek. Pokládá otázky po bytí a nicotě vůbec. Pokud je pro metafyziku podstatné bytí, pak nesmí opomenout ani nicotu. Podobně jako Nietzsche také upozorňuje, že když vychází věda z metafyziky, měla by ke skutečným neustále přistupovat kriticky, nikoliv přímo navazovat a přejímat dřívější poznatky. Když se člověk táže a zkoumá jsoucno, staví se tak mimo jsoucno, vykročí směrem k metafyzice. Tedy sama lidská existence je v určitém smyslu metafyzická. Metafyzika je podle Heideggera přirozeností člověka. Ovšem tím, že se člověk zeptá, co je sama metafyzika, již částečně vykročuje i za ni samotnou.

Heideggera, stejně jako Nietzscheho, lze v tomto zřejmě zařadit k proudu nihilismu. Staví svým způsobem nicotu nad bytí. Nic v podstatě vyzdvihl, ustanovil hlavním předmětem metafyziky. Všechno je Nic. Z toho můžeme vzít to, že když je vše nicotné, je to tedy beze smyslu a nemá cenu se tím zabývat. Samo Nic v podstatě odporuje logice, protože má-li být něco nicotné, pak by to nemělo mít ani konkrétní podobu, vymezení a formu, vezmeme-li v potaz Parmenidovo bytí a nebytí. Nebytí není. Pokud by bylo, bylo by bytím. Jakmile to získá nějaké vymezení, pak to není Ničím, ale Něčím. Vztahuje-li se nicota k realitě, pak se dotýká jsoucna. Patří do světa jsoucna, tedy by sama nicota byla jsoucнем.

Bytí nicoty je podle mne logický spor sám o sobě. Stejně jako Nietzsche, i Heidegger považuje za nutné vzdát se několika staletí, ba dokonce tisíciletí. Nabádá k tomu, abychom se vzdali staré tradice myšlení a vykročili jiným směrem. Vznikly zlomové otázky, jestli je filosofie či metafyzika skutečně u konce, zda ve své staré podobě zcela zanikne. Vystaly také mnohé nové otázky, začalo hledání úkolu a možností dalšího myšlení.

5.3 Konec filosofie

Metafyzické myšlení doposud hledalo základy jsoucího, přičemž ale vycházela z toho, co bylo přítomno, co vzniklo. Konec filosofie v Heideggerově pojetí neznamená její zánik, ale dovršení. To je ale třeba si neplést s dovedením k dokonalosti. „*Nemáme vůbec žádného práva oceňovat tímto způsobem. Platonovo myšlení není dokonalejší než Parmenidovo. Hegelova filosofie není dokonalejší než Kantova. Každá epocha filosofie má svou vlastní nutnost. Že nějaká filosofie je, jaká je, musíme prostě vzít na vědomí. Nepřísluší nám však dávat jedné před druhou přednost, jako je to možné v případech různých světových názorů.*“²⁵

Stejně jako Nietzsche, i Heidegger vidí konec filosofie jako dovršení v tom smyslu, že již bylo mnohé řečeno a další pokusy o tvoření vlastní teorie jsou jen variováním starého. Celá tradice západoevropského myšlení je vystavěna na antickém učení, na Platonově metafyzice a křesťanství. I sama Nietzscheova filosofie z Platona vychází, je pouhým jejím přetočením. Jde o metafyziku vůle k moci, také se nezabývá samotnou bytností vůle, toto přetočení je koncem metafyziky. Heidegger na tomto základu tvrdí, že Nietzsche sám, byť se snažil vykročit z nihilismu, byl ještě metafyzikem, nihilistou, jelikož jeho vůle k moci protkává celé jeho myšlení. Dovedl to však do takového extrému, že v něm Heidegger vidí završení metafyziky.

Když se z filosofie vydělovaly jednotlivé vědy, staly se samy sebou. Od filosofie se snažily odpoutat. Tento konec (nabízí se říci rozpad) filosofie Heidegger vidí jako její dovršení. Již dospěla svých mezí. Došla ke své přeměně od metafyziky k empirii, k vědě o člověku. To se týká i Nietzscheovy metafyziky, která je protkána vůlí k moci, sebepřekonáváním člověka. Zajímavé je, že Heidegger předpovídal nárůst vědecké důležitosti technologií a vládu kybernetiky. Přírodní vědy podle něj ztratí svou vedoucí funkci. Filosofie je tedy u konce zejména kvůli rozvoji technologií, nárůstu vědy.

25 HEIDEGGER, Martin. *Konec filosofie a úkol myšlení: německo-česky*. 2., opr. vyd. Přeložil Ivan CHVATÍK. Praha: OIKOYMENH, 2006. ISBN 80-7298-166-8, str. 9

U Heideggera se objevuje zajímavá myšlenka, že se nachází něco, co opomněla jak metafyzika, tak vědy. Nové myšlení by se nemělo zabývat ani metafyzikou, ani vědou. Pokud by nějaké takové myšlení bylo možné, pak by ale pravděpodobně pro Heideggera stejně bylo nižší než filosofie, jelikož by se ohlíželo zpět skrze dějiny. Tím by spadalo pod dějiny filosofie. Nová civilizace, jejíž příchod očekávají Heidegger i Nietzsche, by mohla překročit normy. Významným krokům vždy předchází připravenost, hlubší poznatky. Myšlení slouží napřed jako příprava. Vzhledem k tomu, že doposud bylo předmětem především zkoumání věcí a problémů, je třeba, aby se od toho toto myšlení odstoupilo. Lidstvo musí najít jiné podněty k jinému způsobu bádání.

Podle Heideggera lze najít nový způsob myšlení návratem k *počátku*. Jiné myšlení s jiným počátkem ale není nahrazením starého. Naopak je návratem a pokusem o nalezení toho, co stará metafyzika opomněla. První počátek nám známé metafyziky byl v Heideggerově pojetí děním neskrytosti jsoícího, děním pravdy jako směřování od bytí. Lidstvo by se mělo zabývat ne *jsoucím bytí*, ale *myšlením bytí*. Máme opustit neskrytost všeho jsoícího a otevřít se samotnému bytí.

5.4 Nietzsche jako myslitel konce

Podle Martina Heideggera došlo Nietzscheovou filosofií ke konci jedné velké etapy filosofie. Z pojmu *metafyzika* se v rámci pozitivistického přístupu stalo něco hantlivého a nevědeckého²⁶, v některých pojetích i falešného. Metafyzika je nově brána jako neschopnost postihnout pravou realitu. Na vše by měla stačit věda, která vzešla z filosofie, tedy i na poznání celku světa. Věda ale vychází z empirie a filosofie je spřažena s teorií a metafyzikou. Chybí mezičlen, který by postihl jak subjektivní poznání, tak celistvost.

Nabízí se otázka, zda tedy věda není nutně provázána s metafyzikou, navzdory jejich vzájemnému odmítání. Pozitivistická věda a humanismus vidí metafyziku spřaženou s teologií, ale metafyzika je přitom starší než teologie. Dala jí systematický základ, ale s teologií šla metafyzika ruku v ruce pouze v určité fázi vývoje. Dějiny metafyziky

26 Z hlediska pozitivistické vědy. Jde o něco, co jde za to, co je dáno, je to něco nelidského, mimosmyslového.

ziky jsou oproti tomu mnohem obsáhlejší. Tyto směry tedy vidí metafyziku nejspíš příliš úzce.

Heidegger chápe roli člověka jako *odraz bytí* skrze *myšlení*. Stejně jako Nietzsche, i on se zabýval *počátky* (*Anfang*). Tím se rozumí myšlenky předsofistiků, kteří položili základy, na kterých později vyrostla metafyzika. Heidegger za ně považoval, na rozdíl od Nietzscheho, pouze Anaximandra, Parmenida a Hérakleita. Opravdovým myslitelem počátku byl ale pro Heideggera pouze Anaximandros²⁷. Nevěnoval se ovšem pouze počátku. Také se zabýval takzvanými *mysliteli konce*. Jedním takovým myslitelem konce byl pro Martina Heideggera právě Friedrich Nietzsche.

Dovršení metafyziky započal již Hegel svou filosofií ducha. Nietzsche je zajímavý tím, že se velice radikálně vymezuje vůči filosofii, metafyzice. Základní otázka u něj ale zůstává metafyzická. Ptá se po tom, co je jsoucí, přičemž vysvětlení podává skrze vůli k moci a věčný návrat téhož. Jeho myšlení je zároveň předzvěstí nového počátku a zároveň ještě uzavíráním staré kapitoly. Ačkoliv Nietzsche celou metafyzickou tradici převrací, stanovuje základní otázky, jen v jiné podobě. Jsoucí vystupuje v jeho filosofii jako neustálé dění se skrze tvoření a vznikání, překonávání. Metafyzickou tradici se snaží bořit skrze vlastní metafyziku.

Koncem metafyziky je Nietzscheho myšlení pro Heideggera v tom, že dvě základní metafyzické otázky²⁸, které se u něj pojí s vůlí k moci a návratem téhož, staví na roveň, spojuje je do jedné. Vůlí k moci a věčným návratem téhož podle Heideggera Nietzsche řeší otázku celku jsoucího. Prvním řeší určení, *co je* jsoucno, druhým řeší způsob, *jak je* jsoucno. Tím narušil dosavadní podobu metafyziky, dějin bytí. Dohnal toto období myšlení do extrému a tím ji uzavřel.

Převrácením metafyziky se u Nietzscheho myslí obrácení Platonova myšlení, přehodnocení hodnot. To tkví v tom, že hlavní roli mají v lidském bytí smysly a nadsmyslový svět je uměle vykonstruovaný, zbytečný a zdánlivý. Problém je v tom, že tím, že kritizuje metafyzickou tradici takto extrémně a že obrací dosavadní metafyziku na druhou stranu, se do této metafyziky sám uvěznil. Nietzsche si sám vzal možnost najít nový způsob myšlení tím, že pouze převrátil starý, byť své předchůdce zkoumal kri-

27 PĚTOVÁ, Marie. *Myšlení počátku a konce metafyziky: k Heideggerovu titulu „počátek“ (der Anfang)*. Praha: Togga, 2012. ISBN 978-80-7476-016-7, str. 33

28 *Zda a co je jsoucí.*

tický a polemizoval s nimi. Dalo by se říci, že dějiny bytí, kterým se věnuje Heidegger, odstartovalo Platonovo učení a vývojem došly ke svému opaku v Nietzschevě filosofii.

6 Závěr

Tato bakalářská práce měla za cíl popsat na základě primární a sekundární literatury Nietzscheho kritiku metafyziky. Při tom se práce věnovala především kritice platonismu a křesťanství. Jako další úkol si tato práce stanovila reflektování Nietzscheovy filosofie z pozice filosofie Martina Heideggera.

Ve své práci jsem se rozhodla uvést Nietzscheův postupný vývoj myšlení pouze v úvodu, dále jsem se pokusila především o nalezení celistvých myšlenek bez ohledu na časovou posloupnost jeho díla. Bylo velice obtížné orientovat se v jeho spisech, jelikož jsem se potýkala s vysvětlováním metafor, aforismů a složitého Nietzscheova jazyka, do kterého svou filosofii halí. Výborně to vystihuje Nietzscheovo *Kniha pro všechny a pro nikoho*, což uvedl dodatečně jako podnázev k *Tak pravil Zarathustra*²⁹. Připouštím možnost, že přepisem a pokusem o výklad jeho díla jsem ho částečně znehodnotila.

Mým záměrem bylo ukázat, že ačkoliv je Nietzsche brán často za pouhého filologa, který si protiřecí, lze u něj najít rozpracované filosofické myšlenky. To, že v jeho spisech dochází k postupnému vývoji a mnohdy popření vlastních předešlých myšlenek považuji spíše za pokus o poctivost. Nabádal ke kritickému myšlení a pokoušel se tomuto myšlení podrobit i on sám svou filosofii. Považuji za naprosto přirozené, že člověk časem vyvrátí své dřívější teze, pokud se v nich mýlil. Nietzscheovo protiřečení si tedy nepovažuji za příliš dobrý argument proti němu.

S přihlédnutím k současnosti bych chtěla poukázat na to, že byl Nietzsche v jeho době odmítán za něco, co by mu pravděpodobně v dnešní době prošlo spíše. Vliv jeho filosofie na další myšlení byl obrovský. Během první poloviny 20. století negativní, za to ovšem nemohlo samotné Nietzscheovo dílo. To bylo přetvářeno k obrazu nacistu kvůli jeho sestře. K odhalení zneužití jeho spisů došlo až v posledních desetiletích 20. století.

29 NIETZSCHE, Friedrich a Ladislav BENYOVSZKY. *Ecce Homo*. Praha: Naše vojsko, 1993. ISBN 80-206-0270-4, str. 132

Mám za to, že se Nietzsche stává stále více předmětem zájmu. To může být zvláštností jeho psaní, radikálními myšlenkami. Snad ale i částečnou negativní popularizací jeho postavy, jelikož ho stále mnozí spojují s Adolfem Hitlerem, který ho velmi obdivoval.

Nietzschově filosofii se podle mne nedá upřít, že byla evropská tradice myšlení dlouho stavěna na omylech a iluzornosti. Snad i díky jeho kritice se začalo více kontrolovat, co a jak se zkoumá. Mám za to, že mohl působit i jako uvolnění pro svázanou společnost pod tlakem vnější kontroly. Zaujalo mě, že je Nietzsche nazýván filosofem s kladivem, což působí chladně, ale věnoval se počátkům psychologie (například nástup apollinského principu skrze strach).

Při zkoumání jeho prvotin, kde se věnoval antické tragédii, jsem narazila v přímé souvislosti na pojem umění. Obdivoval především přírodní filosofii předsokratovských myslitelů, ale sám byl fascinován ještě jinou oblastí, uměleckou. V tom byl patrný vliv jeho tehdejšího přítele Richarda Wagnera. Později od umění i od tohoto přátelství upouští, přesto si myslím, že by bylo zajímavé prozkoumat Nietzscheův vztah k umění a zejména k hudbě více. Vlastní práci by také podle mě do budoucna zasloužil Nietzscheův vztah k předsokratovským myslitelům, konkrétně především k Hérakleitovi z Efezu. Na to jsem bohužel v této práci neměla prostor.

Došla jsem také k tomu, že Nietzsche kritizoval křesťanství za pokrytectví, ale on sám takovým pokrytcem částečně byl. Vytýkal minulým filosofům nárokování si pravdy, ale přesto on sám sebe pokládal za vědoucího. Kdyby zůstal u čisté kritiky, sice by tím nejspíš shodil i sám sebe, ale myslím si, že by byl pro mnoho lidí rázem zajímavější.

Co se Heideggerova pohledu týče, myslím, že se mi podařilo v práci dokázat, že měl pravdu ohledně Nietzscheho jako součásti metafyziky. Nietzsche se snažil být tak důsledný v dekonstrukci omylů a demaskování evropské tradice, že došel až k jejímu naprostému otočení. Tím vytvořil sice jinou metafyziku, ale stále vycházel z tradice, kterou kritizoval. Přesněji řečeno ji úplně převrátil.

Seznam literatury

BUCKINGHAM, Will, BURNHAM, Douglass, HILL, Clive, KING, Peter J., MARENBON, John, WEEKS, Marcus a kol.. *Kniha filozofie*. Praha: Euromedia Group, k. s., 2013. ISBN 978-80-242-3912-5.

FINK, Eugen. *Filosofie Friedricha Nietzscheho*. Praha: OIKOYMENH, 2011. ISBN 978-80-7298-266-0.

HEIDEGGER, Martin. *Co je metafyzika?*. Přeložil Ivan CHVATÍK. Praha: Ise, 1993. ISBN 80-85241-39-0.

HEIDEGGER, Martin. *Konec filosofie a úkol myšlení: německo-česky*. 2., opr. vyd. Přeložil Ivan CHVATÍK. Praha: OIKOYMENH, 2006. ISBN 80-7298-166-8.

HOLLINGDALE, R. J. *Nietzsche*. Olomouc: Votobia, 1998. ISBN 80-7198-334-9.

HRBEK, Mojmír. *"Smrt Boha" v Nietzschevě filosofii*. Praha: Academia, 1997. ISBN 80-200-0588-9.

KOUBA, Pavel. *Nietzsche: Filosofická interpretace*. Praha: Český spisovatel, 1995. ISBN 80-202-0585-3.

NIETZSCHE, Friedrich a Ladislav BENYOVSZKY. *Ecce Homo*. Praha: Naše vojsko, 1993. ISBN 80-206-0270-4.

NIETZSCHE, Friedrich, Jiří HORÁK a Jan BŘEZINA. *Filosofie v tragickém období Řeků*. Olomouc: Votobia, 1994. ISBN 80-85619-44-X.

NIETZSCHE, Friedrich. *Mimo dobro a zlo: předehra k filosofii budoucnosti*. 2. vyd. Praha: Aurora, 2003. ISBN 80-7299-067-5.

NIETZSCHE, Friedrich. *Soumrak model čili: Jak se filosofuje kladivem*. Praha: Votobia, 1995. ISBN 80-85885-33-6.

NIETZSCHE, Friedrich a Otokar FISCHER. *Tak pravil Zarathustra*. Olomouc: Votobia, 1992. ISBN 80-85619-28-8.

NIETZSCHE, Friedrich. *Radostná věda*. Přeložil Miroslav PAVLÍK. Praha: Pražská imaginace, 1991. ISBN 80-7110-051-X.

NIETZSCHE, Friedrich. *Zrození tragédie, čili, Hellénství a pesimismus*. Vyd. 4., ve Vyšehradu 2. Přeložil Otokar FISCHER. Praha: Vyšehrad, 2014. ISBN 978-80-7429-434-1.

NOVÁK, Aleš. *Epifanie věčného návratu téhož: filozofická interpretace základní myšlenky F. Nietzscheho*. Praha: Triton, 2007. ISBN 978-80-7254-995-5.

PĚTOVÁ, Marie. *Myšlení počátku a konce metafysiky: k Heideggerovu titulu „počátek“ (der Anfang)*. Praha: Togga, 2012. ISBN 978-80-7476-016-7.

Seznam použitých internetových zdrojů

WICKS, Robert. Friedrich Nietzsche. The Stanford Encyclopedia of Philosophy. [online]. 29.4.2011 [cit. 2016-03-15]. Dostupné z :<http://plato.stanford.edu/entries/nietzsche/#Lif184190>